๑๐. โกสมฺพกกฺขนฺธโก

๒๗๑. โกสมฺพกวิวาทกถา

๔๕๑. เตนสมเยน พุทฺโธ ภควา โกสมฺพิยํ วิหรติ โฆสิตาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ อาปตฺตึ อาปนฺโน โหติฯ โส ตสฺสา อาปตฺติยา อาปตฺติทิฏฺฐิ [อาปตฺติทิฏฺฐี (สี.)]โหติ; อญฺเญ ภิกฺขู ตสฺสา อาปตฺติยา อนาปตฺติทิฏฺฐิโน โหนฺติฯ โส อปเรน สมเยน ตสฺสา อาปตฺติยา อนา ปตฺติทิฏฺฐิ โหติ; อญฺเญ ภิกฺขู ตสฺสา อาปตฺติยา อาปตฺติทิฏฺฐิโน โหนฺติฯ อถ โข เต ภิกฺขู ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจุํ – ‘‘อาปตฺตึ ตฺวํ, อาวุโส, อาปนฺโน, ปสฺสเสตํ อาปตฺติ’’นฺติ? ‘‘นตฺถิ เม, อาวุโส, อาปตฺติ ยมหํ ปเสฺสยฺย’’นฺติฯ อถ โข เต ภิกฺขู สามคฺคึ ลภิตฺวา ตํ ภิกฺขุํ อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺขิปึสุฯ โส จ ภิกฺขุ พหุสฺสุโต โหติ อาคตาคโม ธมฺมธโร วินยธโร มาติกาธโร ปณฺฑิโต พฺยตฺโต เมธาวี ลชฺชี กุกฺกุจฺจโก สิกฺขากาโมฯ อถ โข โส ภิกฺขุ สนฺทิฏฺเฐ สมฺภตฺเต ภิกฺขู อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ – ‘‘อนาปตฺติ เอสา, อาวุโส, เนสา อาปตฺติฯ อนาปนฺโนมฺหิ, นมฺหิ อาปนฺโนฯ อนุกฺขิโตฺตมฺหิ, นมฺหิ อุกฺขิโตฺตฯ อธมฺมิเกนมฺหิ กเมฺมน อุกฺขิโตฺต กุเปฺปน อฏฺฐานารเหนฯ โหถ เม อายสฺมโนฺต ธมฺมโต วินยโต ปกฺขา’’ติฯ อลภิ โข โส ภิกฺขุ สนฺทิเฏฺฐ สมฺภเตฺต ภิกฺขู ปเกฺขฯ ชานปทานมฺปิ สนฺทิฏฺฐานํ สมฺภตฺตานํ ภิกฺขูนํ สนฺติเก ทูตํ ปาเหสิ – อนาปตฺติ เอสา, อาวุโส, เนสา อาปตฺติฯ อนาปโนฺนมฺหิ, นมฺหิ อาปโนฺนฯ อนุกฺขิโตฺตมฺหิ, นมฺหิ อุกฺขิโตฺตฯ อธมฺมิเกนมฺหิ กเมฺมน อุกฺขิโตฺต กุเปฺปน อฏฺฐานารเหนฯ โหนฺตุ เม อายสฺมโนฺต ธมฺมโต วินยโต ปกฺขา’’ติฯ อลภิ โข โส ภิกฺขุ ชานปเทปิ สนฺทิเฏฺฐ สมฺภเตฺต ภิกฺขู ปเกฺขฯ อถ โข เต อุกฺขิตฺตานุวตฺตกา ภิกฺขู เยน อุเกฺขปกา ภิกฺขู เตนุปสงฺกมึสุ, อุปสงฺกมิตฺวา อุเกฺขปเก ภิกฺขู เอตทโวจุํ – ‘‘อนาปตฺติ เอสา, อาวุโส, เนสา อาปตฺติฯ อนาปโนฺน เอโส ภิกฺขุ, เนโส ภิกฺขุ อาปโนฺนฯ อนุกฺขิโตฺต เอโส ภิกฺขุ, เนโส ภิกฺขุ อุกฺขิโตฺต ฯ อธมฺมิเกน กเมฺมน อุกฺขิโตฺต กุเปฺปนอฏฺฐานารเหนา’’ติฯ เอวํ วุเตฺตอุเกฺขปกา ภิกฺขู อุกฺขิตฺตานุวตฺตเก ภิกฺขู เอตทโวจุํ – ‘‘อาปตฺติ เอสา อาวุโส, เนสา อนาปตฺติฯ อาปโนฺน เอโส ภิกฺขุ, เนโส ภิกฺขุ อนาปโนฺนฯ อุกฺขิโตฺต เอโส ภิกฺขุ, เนโส ภิกฺขุ อนุกฺขิโตฺตฯ ธมฺมิเกน กเมฺมน อุกฺขิโตฺต อกุเปฺปน ฐานารเหนฯ มา โข ตุเมฺห อายสฺมโนฺต เอตํ อุกฺขิตฺตกํ ภิกฺขุํ อนุวตฺติตฺถ อนุปริวาเรถา’’ติฯ เอวมฺปิ โข เต อุกฺขิตฺตานุวตฺตกา ภิกฺขู อุเกฺขปเกหิ ภิกฺขูหิ วุจฺจมานา ตเถว ตํ อุกฺขิตฺตกํ ภิกฺขุํ อนุวตฺติํสุ อนุปริวาเรสุํฯ

๔๕๒. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อิธ, ภเนฺต, อญฺญตโร ภิกฺขุ อาปตฺตึ อาปโนฺน อโหสิฯ โส ตสฺสา อาปตฺติยา อาปตฺติทิฏฺฐิ อโหสิ, อญฺเญ ภิกฺขู ตสฺสา อาปตฺติยา อนาปตฺติทิฏฺฐิโน อเหสุํฯ โส อปเรน สมเยน ตสฺสา อาปตฺติยา อนาปตฺติทิฏฺฐิ อโหสิ, อญฺเญ ภิกฺขู ตสฺสา อาปตฺติยา อาปตฺติทิฏฺฐิโน อเหสุํฯ อถ โข เต, ภเนฺต, ภิกฺขู ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจุํ – ‘อาปตฺตึ ตฺวํ, อาวุโส, อาปโนฺน, ปสฺสเสตํ อาปตฺติ’นฺติ? ‘‘นตฺถิ เม, อาวุโส, อาปตฺติ ยมหํ ปเสฺสยฺย’’นฺติฯ อถ โข เต, ภเนฺต, ภิกฺขู สามคฺคึ ลภิตฺวา ตํ ภิกฺขุํ อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺขิปึสุฯ โส จ, ภเนฺต, ภิกฺขุ พหุสฺสุโต อาคตาคโม ธมฺมธโร วินยธโร มาติกาธโร ปณฺฑิโต พฺยโตฺต เมธาวี ลชฺชี กุกฺกุจฺจโก สิกฺขากาโมฯ อถ โข โส, ภเนฺต, ภิกฺขุ สนฺทิเฏฺฐ สมฺภเตฺต ภิกฺขู อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ – ‘อนาปตฺติ เอสา, อาวุโส; เนสา อาปตฺติฯ อนาปโนฺนมฺหิ, นมฺหิ อาปโนฺนฯ อนุกฺขิโตฺตมฺหิ, นมฺหิ อุกฺขิโตฺตฯ อธมฺมิเกนมฺหิ กเมฺมน อุกฺขิโตฺต กุเปฺปน อฏฺฐานารเหนฯ

โหถ เม อายสฺมโนฺต ธมฺมโต วินยโต ปกฺขา’ติฯ อลภิ โข โส, ภเนฺต, ภิกฺขุ สนฺทิเฏฺฐ สมฺภเตฺต ภิกฺขู ปเกฺขฯ ชานปทานมฺปิ สนฺทิฏฺฐานํ สมฺภตฺตานํ ภิกฺขูนํ สนฺติเก ทูตํ ปาเหสิ – ‘อนาปตฺติ เอสา, อาวุโส; เนสา อาปตฺติฯ อนาปโนฺนมฺหิ, นมฺหิ อาปโนฺนฯ อนุกฺขิโตฺตมฺหิ, นมฺหิ อุกฺขิโตฺตฯ อธมฺมิเกนมฺหิ กเมฺมน อุกฺขิโตฺต กุเปฺปน อฏฺฐานารเหนฯ โหนฺตุ เม อายสฺมโนฺต ธมฺมโต วินยโต ปกฺขา’ติฯ อลภิ โข โส, ภเนฺต, ภิกฺขุ ชานปเทปิ สนฺทิเฏฺฐ สมฺภเตฺต ภิกฺขู ปเกฺขฯ อถ โข เต, ภเนฺต, อุกฺขิตฺตานุวตฺตกา ภิกฺขู เยน อุเกฺขปกา ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิํสุ, อุปสงฺกมิตฺวา อุเกฺขปเก ภิกฺขู เอตทโวจุํ – ‘อนาปตฺติ เอสา, อาวุโส; เนสา อาปตฺติฯ อนาปโนฺน เอโส ภิกฺขุ, เนโส ภิกฺขุ อาปโนฺนฯ อนุกฺขิโตฺต เอโส ภิกฺขุ, เนโส ภิกฺขุ อุกฺขิโตฺตฯ อธมฺมิเกน กเมฺมน อุกฺขิโตฺต กุเปฺปน อฏฺฐานารเหนา’ติฯ เอวํ วุเตฺต เต, ภเนฺต, อุเกฺขปกา ภิกฺขู อุกฺขิตฺตานุวตฺตเก ภิกฺขู เอตทโวจุํ – ‘อาปตฺติ เอสา, อาวุโส; เนสา อนาปตฺติฯ อาปโนฺน เอโส ภิกฺขุ, เนโส ภิกฺขุ อนาปโนฺนฯ อุกฺขิโตฺต เอโส ภิกฺขุ, เนโส ภิกฺขุ อนุกฺขิโตฺตฯ ธมฺมิเกน กเมฺมน อุกฺขิโตฺต อกุเปฺปน ฐานารเหนฯ มา โข ตุเมฺห อายสฺมโนฺต เอตํ อุกฺขิตฺตกํ ภิกฺขุํ อนุวตฺติตฺถ อนุปริวาเรถา’ติฯ เอวมฺปิ โข เต, ภเนฺต, อุกฺขิตฺตานุวตฺตกา ภิกฺขู อุเกฺขปเกหิ ภิกฺขูหิ วุจฺจมานา ตเถว ตํ อุกฺขิตฺตกํ ภิกฺขุํ อนุวตฺตนฺติ อนุปริวาเรนฺตี’’ติฯ

๔๕๓. อถ โข ภควา ‘ภิโนฺน ภิกฺขุสโงฺฆ, ภิโนฺน ภิกฺขุสโงฺฆ’ติ – อุฏฺฐายาสนา เยน อุเกฺขปกา ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิ, นิสชฺช โข ภควา อุเกฺขปเก ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘มา โข ตุเมฺห, ภิกฺขเว, ‘ปฏิภาติ โน, ปฏิภาติ โน’ติ ยสฺมิํ วา ตสฺมิํ วา ภิกฺขุํ อุกฺขิปิตพฺพํ มญฺญิตฺถ’’ฯ

‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อาปตฺติํ อาปโนฺน โหติฯ โส ตสฺสา อาปตฺติยา อนาปตฺติทิฏฺฐิ โหติ, อเญฺญ ภิกฺขู ตสฺสา อาปตฺติยา อาปตฺติทิฏฺฐิโน โหนฺติ ฯ เต เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขู ตํ ภิกฺขุํ เอวํ ชานนฺติ – ‘อยํ โข อายสฺมา พหุสฺสุโต อาคตาคโม ธมฺมธโร วินยธโร มาติกาธโร ปณฺฑิโต พฺยโตฺต เมธาวี ลชฺชี กุกฺกุจฺจโก สิกฺขากาโมฯ สเจ มยํ อิมํ ภิกฺขุํ อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺขิปิสฺสาม, น มยํ อิมินา ภิกฺขุนา สทฺธิํ อุโปสถํ กริสฺสาม, วินา อิมินา ภิกฺขุนา อุโปสถํ กริสฺสาม, ภวิสฺสติ สงฺฆสฺส ตโตนิทานํ ภณฺฑนํ กลโห วิคฺคโห วิวาโท สงฺฆเภโท สงฺฆราชิ สงฺฆววตฺถานํ สงฺฆนานากรณ’นฺติ, เภทครุเกหิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขูหิ น โส ภิกฺขุ อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺขิปิตโพฺพฯ

‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อาปตฺติํ อาปโนฺน โหติฯ โส ตสฺสา อาปตฺติยา อนาปตฺติทิฏฺฐิ โหติ, อเญฺญ ภิกฺขู ตสฺสา อาปตฺติยา อาปตฺติทิฏฺฐิโนโหนฺติฯ เต เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขู ตํ ภิกฺขุํ เอวํ ชานนฺติ – ‘อยํ โข อายสฺมา พหุสฺสุโต อาคตาคโม ธมฺมธโร วินยธโร มาติกาธโร ปณฺฑิโต พฺยโตฺต เมธาวี ลชฺชี กุกฺกุจฺจโก สิกฺขากาโมฯ สเจ มยํ อิมํ ภิกฺขุํ อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺขิปิสฺสาม, น มยํ อิมินา ภิกฺขุนา สทฺธิํ ปวาเรสฺสาม, วินา อิมินา ภิกฺขุนา ปวาเรสฺสามฯ น มยํ อิมินา ภิกฺขุนา สทฺธิํ สงฺฆกมฺมํ กริสฺสาม, วินา อิมินา ภิกฺขุนา สงฺฆกมฺมํ กริสฺสามฯ น มยํ อิมินา ภิกฺขุนา สทฺธิํ อาสเน นิสีทิสฺสาม, วินา อิมินา ภิกฺขุนา อาสเน นิสีทิสฺสามฯ น มยํ อิมินา ภิกฺขุนา สทฺธิํ ยาคุปาเน นิสีทิสฺสาม, วินา อิมินา ภิกฺขุนา ยาคุปาเน นิสีทิสฺสาม ฯ น มยํ อิมินา ภิกฺขุนา สทฺธิํ ภตฺตเคฺค นิสีทิสฺสาม, วินา อิมินา ภิกฺขุนา ภตฺตเคฺค นิสีทิสฺสามฯ น มยํ อิมินา ภิกฺขุนา สทฺธิํ เอกจฺฉเนฺน วสิสฺสาม, วินา อิมินา ภิกฺขุนา เอกจฺฉเนฺน วสิสฺสามฯ น มยํ อิมินา ภิกฺขุนา สทฺธิํ ยถาวุฑฺฒํ อภิวาทนํ ปจฺจุฏฺฐานํ อญฺชลิกมฺมํ สามีจิกมฺมํ กริสฺสาม, วินา อิมินา ภิกฺขุนา ยถา

วุฑฺฒํ อภิวาทนํ ปจฺจุฏฺฐานํ อญฺชลิกมฺมํ สามีจิกมฺมํ กริสฺสามฯ ภวิสฺสติ สงฺฆสฺส ตโตนิทานํ ภณฺฑนํ กลโห วิคฺคโห วิวาโท สงฺฆเภโท สงฺฆราชิ สงฺฆววตฺถานํ สงฺฆนานากรณ’นฺติ, เภทครุเกหิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขูหิ น โส ภิกฺขุ อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺขิปิตโพฺพ’’ติฯ

๔๕๔. อถ โข ภควา อุเกฺขปกานํ ภิกฺขูนํ เอตมตฺถํ ภาสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา เยน อุกฺขิตฺตานุวตฺตกา ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิ, นิสชฺช โข ภควา อุกฺขิตฺตานุวตฺตเก ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘มา โข ตุเมฺห, ภิกฺขเว, อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา ‘นามฺห อาปนฺนา, นามฺห อาปนฺนา’ติ อาปตฺตึ น ปฏิกาตพฺพํ มญฺญิตฺถ’’ฯ

‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อาปตฺตึ อาปโนฺน โหติฯ โส ตสฺสา อาปตฺติยา อนาปตฺติทิฏฺฐิ โหติ, อเญฺญ ภิกฺขู ตสฺสา อาปตฺติยา อาปตฺติทิฏฺฐิโน โหนฺติฯ โส เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เต ภิกฺขู เอวํ ชานาติ – ‘อิเม โข อายสฺมโนฺต [อายสฺมนฺตา (ก.)] พหุสฺสุตา อาคตาคมา ธมฺมธรา วินยธรา มาติกาธรา ปณฺฑิตา พฺยตฺตา เมธาวิโน ลชฺชิโน กุกฺกุจฺจกา สิกฺขากามา, นาลํ มมํ วา การณา อเญฺญสํ วา การณา ฉนฺทา โทสา โมหา ภยา อคตึ คนฺตุํฯ สเจ มํ อิเม ภิกฺขู อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺขิปิสฺสนฺติ , น มยา สทฺธึ อุโปสถํ กริสฺสนฺติ, วินา มยา อุโปสถํ กริสฺสนฺติ, ภวิสฺสติ สงฺฆสฺส ตโตนิทานํ ภณฺฑนํ กลโห วิคฺคโห วิวาโท สงฺฆเภโท สงฺฆราชิ สงฺฆววตฺถานํ สงฺฆนานากรณ’นฺติ, เภทครุเกน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา ปเรสมฺปิ สทฺธาย สา อาปตฺติ เทเสตพฺพาฯ

‘‘อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อาปตฺตึ อาปโนฺน โหติฯ โส ตสฺสา อาปตฺติยา อนาปตฺติทิฏฺฐิ โหติ, อเญฺญ ภิกฺขู ตสฺสา อาปตฺติยา อาปตฺติทิฏฺฐิโน โหนฺติฯ โส เจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เต ภิกฺขู เอวํ ชานาติ – ‘อิเม โข อายสฺมโนฺต พหุสฺสุตา อาคตาคมา ธมฺมธรา วินยธรา มาติกาธรา ปณฺฑิตา พฺยตฺตา เมธาวิโน ลชฺชิโน กุกฺกุจฺจกา สิกฺขากามา, นาลํ มมํ วา การณา อเญฺญสํ วา การณา ฉนฺทา โทสา โมหา ภยา อคตึ คนฺตุํฯ สเจ มํ อิเม ภิกฺขู อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺขิปิสฺสนฺติ, น มยา สทฺธึ ปวาเรสฺสนฺติ , วินา มยา ปวาเรสฺสนฺติฯ น มยา สทฺธึ สงฺฆกมฺมํ กริสฺสนฺติ, วินา มยา สงฺฆกมฺมํ กริสฺสนฺติฯ น มยา สทฺธึ อาสเน นิสีทิสฺสนฺติ, วินา มยา อาสเน นิสีทิสฺสนฺติฯ น มยา สทฺธึ ยาคุปาเน นิสีทิสฺสนฺติ, วินา มยา ยาคุปาเน นิสีทิสฺสนฺติฯ น มยา สทฺธึ ภตฺตเคฺค นิสีทิสฺสนฺติ วินา มยา ภตฺตเคฺค นิสีทิสฺสนฺติฯ น มยา สทฺธึ เอกจฺฉเนฺน วสิสฺสนฺติ, วินา มยา เอกจฺฉเนฺน วสิสฺสนฺติฯ น มยา สทฺธึ ยถาวุฑฺฒํ อภิวาทนํ ปจฺจุฏฺฐานํ อญฺชลิกมฺมํ สามีจิกมฺมํ กริสฺสนฺติ, วินา มยา ยถาวุฑฺฒํ อภิวาทนํ ปจฺจุฏฺฐานํ อญฺชลิกมฺมํ สามีจิกมฺมํ กริสฺสนฺติ, ภวิสฺสติ สงฺฆสฺส ตโตนิทานํ ภณฺฑนํ กลโห วิคฺคโห วิวาโท สงฺฆเภโท สงฺฆราชิ สงฺฆววตฺถานํ สงฺฆนานากรณ’นฺติ , เภทครุเกน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา ปเรสมฺปิ สทฺธาย สา อาปตฺติ เทเสตพฺพา’’ติฯ อถ โข ภควา อุกฺขิตฺตานุวตฺตกานํ ภิกฺขูนํ เอตมตฺถํ ภาสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ

๔๕๕. เตน โข ปน สมเยน อุกฺขิตฺตานุวตฺตกา ภิกฺขู ตเตฺถว อโนฺตสีมาย อุโปสถํ กโรนฺติ, สงฺฆกมฺมํ กโรนฺติฯ อุเกฺขปกา ปน ภิกฺขู นิสฺสีมํ คนฺตฺวา อุโปสถํ กโรนฺติ, สงฺฆกมฺมํ กโรนฺติฯ อถ โข อญฺญตโร อุเกฺขปโก ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘เต, ภเนฺต, อุกฺขิตฺตานุวตฺตกา ภิกฺขู ตเตฺถว อโนฺตสีมาย อุโปสถํ กโรนฺติ, สงฺฆกมฺมํ กโรนฺติฯ มยํ ปน อุเกฺขปกา ภิกฺขู นิสฺสีมํ คนฺตฺวา อุโปสถํ กโรม, สงฺฆกมฺมํ กโรมา’’ติฯ ‘‘เต เจ, ภิกฺขุ, อุกฺขิตฺตานุวตฺตกา ภิกฺขู ตเตฺถว อโนฺตสีมาย อุโปสถํ กริสฺสนฺติ, สงฺฆกมฺมํ กริสฺสนฺติ, ยถา มยา ญตฺติ จ อนุสฺสาวนา จ ปญฺญตฺ

ตา, เตสํ ตานิ กมฺมานิ ธมฺมิกานิ กมฺมานิ ภวิสฺส''นฺติ อกุปฺปานิ ฐานารหานิฯ ตุเมฺห เจ, ภิกฺขุ, อุเกฺขปกา ภิกฺขู ตเตฺถว อโนฺตสีมาย อุโปสถํ กริสฺสถ, สงฺฆกมฺมํ กริสฺสถ, ยถา มยา ญตฺติ จ อนุสฺสาวนา จ ปญฺญตฺตา, ตุมฺหากมฺปิ ตานิ กมฺมานิ ธมฺมิกานิ กมฺมานิ ภวิสฺสนฺติ อกุปฺปานิ ฐานารหานิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? นานาสํวาสกา เอเต [เต (สฺยา.)] ภิกฺขู [ภิกฺขุ (สี. สฺยา.)]ตุเมฺหหิ, ตุเมฺห จ เตหิ นานาสํวาสกาฯ

''เทฺวมา, ภิกฺขุ, นานาสํวาสกภูมิโย – อตฺตนา วา อตฺตานํ นานาสํวาสกํ กโรติ, สมโคฺค วา นํ สโงฺฆ อุกฺขิปติ อทสฺสเน วา อปฺปฏิกเมฺม วา อปฺปฏินิสฺสเคฺค วาฯ อิมา โข, ภิกฺขุ, เทฺว นานาสํวาสกภูมิโยฯ เทฺวมา, ภิกฺขุ, สมานสํวาสกภูมิโย – อตฺตนา วา อตฺตานํ สมานสํวาสํ กโรติ, สมโคฺค วา นํ สโงฺฆ อุกฺขิตฺตํ โอสาเรติ อทสฺสเน วา อปฺปฏิกเมฺม วา อปฺปฏินิสฺสเคฺค วาฯ อิมา โข, ภิกฺขุ, เทฺว สมานสํวาสกภูมิโย''ติฯ

๔๕๖. เตนโข ปน สมเยน ภิกฺขู ภตฺตเคฺค อนฺตรฆเร ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ อนนุโลมิกํ กายกมฺมํ วจีกมฺมํ อุปทํเสนฺติ, หตฺถปรามาสํ กโรนฺติฯ มนุสฺสา อุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ – ''กถญฺหิ นาม สมณา สกฺยปุตฺติยา ภตฺตเคฺค อนฺตรฆเร ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ อนนุโลมิกํ กายกมฺมํ วจีกมฺมํ อุปทํเสสฺสนฺติ, หตฺถปรามาสํ กริสฺสนฺตี''ติฯ อโสฺสสุํ โข ภิกฺขู เตสํ มนุสฺสานํ อุชฺฌายนฺตานํ ขิยฺยนฺตานํ วิปาเจนฺตานํฯ เย เต ภิกฺขู อปฺปิจฺฉา เต อุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ – ''กถญฺหิ นาม ภิกฺขู ภตฺตเคฺค อนฺตรฆเร ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ อนนุโลมิกํ กายกมฺมํ วจีกมฺมํ อุปทํเสสฺสนฺติ , หตฺถปรามาสํ กริสฺสนฺตี''ติฯ อถ โข เต ภิกฺขู ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ…เป.… ''สจฺจํ กิร, ภิกฺขเว, ภิกฺขู ภตฺตเคฺค อนฺตรฆเร ภณฺฑนชาตา…เป.… หตฺถปรามาสํ กโรนฺตี''ติ? ''สจฺจํ, ภควา''ติฯ วิครหิ พุโทฺธ ภควา…เป.… วิครหิตฺวาธมฺมิํ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ''ภิเนฺน, ภิกฺขเว, สเงฺฆ อธมฺมิยายมาเน [อธมฺมิยมาเน (สี. สฺยา. กตฺถจิ) อธมฺมียมาเน (ก.)] อสโมฺมทิกาย วตฺตมานาย [-''อสโมฺมทิกาวตฺตมานาย'' อิติ อฎฺฐกถายํ สํวเณฺณตพฺพปาโฐ] 'เอตฺตาวตา น อญฺญมญฺญํ อนนุโลมิกํ กายกมฺมํ วจีกมฺมํ อุปทํเสสฺสาม, หตฺถปรามาสํ กริสฺสามา'ติ อาสเน นิสีทิตพฺพํฯ ภิเนฺน, ภิกฺขเว, สเงฺฆ ธมฺมิยายมาเน สโมฺมทิกาย วตฺตมานาย อาสนนฺตริกาย นิสีทิตพฺพ''นฺติฯ

๔๕๗. [ม. นิ. ๓.๒๓๖ โถกํ วิสทิสํ] เตน โข ปน สมเยน ภิกฺขู สงฺฆมเชฺฌ ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติฯ เต น สโกฺกนฺติ ตํ อธิกรณํ วูปสเมตุํฯ อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฎฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อิธ, ภเนฺต, ภิกฺขู สงฺฆมเชฺฌ ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติฯ เต น สโกฺกนฺติ ตํ อธิกรณํ วูปสเมตุํฯ สาธุ, ภเนฺต, ภควา เยน เต ภิกฺขู เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายา''ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข ภควา เยน เต ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิ, นิสชฺช โข ภควา เต ภิกฺขู เอตทโวจ – ''อลํ, ภิกฺขเว, มา ภณฺฑนํ มา กลหํ มา วิคฺคหํ มา วิวาท''นฺติฯ เอวํ วุเตฺต อญฺญตโร อธมฺมวาที ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อาคเมตุ, ภเนฺต, ภควา ธมฺมสฺสามี; อโปฺปสฺสุโกฺก, ภเนฺต, ภควา ทิฎฺฐธมฺมสุขวิหารมนุยุโตฺต วิหรตุฯ มยเมเตน ภณฺฑเนน กลเหน วิคฺคเหน วิวาเทน ปญฺญายิสฺสามา''ติฯ ทุ

ติยมฺปิ โข ภควา เต ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘อลํ, ภิกฺขเว, มา ภณฺฑนํ มา กลหํ มา วิคฺคหํ มา วิวาท’’นฺติฯ ทุติยมฺปิ โข โส อธมฺมวาที ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อาคเมตุ , ภนฺเต, ภควา ธมฺมสฺสามี; อปฺโปสฺสุกฺโก, ภนฺเต , ภควา ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารมนุยุตฺโต วิหรตุฯ มยเมเตน ภณฺฑเนน กลเหน วิคฺคเหน วิวาเทน ปญฺญายิสฺสามา’’ติฯ

โกสมฺพกวิวาทกถา นิฏฺฐิตาฯ

๒๗๒. ทีฆาวุวตฺถุ

๔๕๘. อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ภูตปุพฺพํ, ภิกฺขเว, พาราณสิยํ [วชิรพุทฺธิฏีกา โอโลเกตพฺพา]พฺรหฺมทตฺโต นาม กาสิราชา อโหสิ อฑฺฒิ มหทฺธโน มหาโภโค มหพฺพโล มหาวาหโน มหาวิชิโต ปริปุณฺณโกสโกฏฺฐาคาโรฯ ทีฆีติ นาม โกสลราชา อโหสิ ทลิทฺโท อปฺปธโน อปฺปโภโค อปฺปพโล อปฺปวาหโน อปฺปวิชิโต อปริปุณฺณโกสโกฏฺฐาคาโรฯ อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทตฺโต กาสิราชา จตุรงฺคินึ เสนํ สนฺนยฺหิตฺวา ทีฆีตึ โกสลราชานํ อพฺภุยฺยาสิฯ อโสฺสสิ โข, ภิกฺขเว, ทีฆีติ โกสลราชา – ‘‘พฺรหฺมทตฺโต กิร กาสิราชา จตุรงฺคินึ เสนํ สนฺนยฺหิตฺวา มมํ อพฺภุยฺยาโต’’ติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆีติสฺส โกสลรโญฺญ เอตทโหสิ – ‘‘พฺรหฺมทตฺโต โข กาสิราชา อฑฺฒิ มหทฺธโน มหาโภโค มหพฺพโล มหาวาหโน มหาวิชิโต ปริปุณฺณโกสโกฏฺฐาคาโร, อหํ ปนมฺหิ ทลิทฺโท อปฺปธโน อปฺปโภโค อปฺปพโล อปฺปวาหโน อปฺปวิชิโต อปริปุณฺณโกสโกฏฺฐาคาโร, นาหํ ปฏิพโล พฺรหฺมทตฺเตน กาสิรญฺญา เอกสงฺฆาตมฺปิ สหิตุํฯ ยํนูนาหํ ปฏิกจฺเจว นครมฺหา นิปฺปเตยฺย’’นฺติฯ

อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆีติ โกสลราชา มเหสึ อาทาย ปฏิกจฺเจว นครมฺหา นิปฺปติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทตฺโต กาสิราชา ทีฆีติสฺส โกสลรโญฺญ พลญฺจ วาหนญฺจ ชนปทญฺจ โกสญฺจ โกฏฺฐาคารญฺจ อภิวิชิย อชฺฌาวสติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆีติ โกสลราชา สปชาปติโก เยน วาราณสี เตน ปกฺกามิฯ อนุปุพฺเพน เยน พาราณสี ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ, ภิกฺขเว, ทีฆีติ โกสลราชา สปชาปติโก พาราณสิยํ อญฺญตรสฺมึ ปจฺจนฺติเม โอกาเส กุมฺภการนิเวสเน อญฺญาตกเวเสน ปริพฺพาชกจฺฉนฺเนน ปฏิวสติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆีติสฺส โกสลรโญฺญ มเหสี นจิรสฺเสว คพฺภินี อโหสิฯ ตสฺสา เอวรูโป โทหโฬ อุปฺปนฺโน โหติ – ‘‘อิจฺฉติ สูริยสฺส อุคฺคมนกาเล จตุรงฺคินึ เสนํ สนฺนทฺธํ วมฺมิกํ สุภูเม ฐิตํ ปสฺสิตุํ , ขคฺคานญฺจ โธวนํ ปาตุํ’’ฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆีติสฺส โกสลรโญฺญ มเหสี ทีฆีตึ โกสลราชานํ เอตทโวจ – ‘‘คพฺภินีมฺหิ, เทวฯ ตสฺสา เม เอวรูโป โทหโฬ อุปฺปนฺโน – อิจฺฉามิ สูริยสฺส อุคฺคมนกาเล จตุรงฺคินึ เสนํ สนฺนทฺธํ วมฺมิกํ [วมฺมิตํ (สี.)] สุภูเม ฐิตํ ปสฺสิตุํ, ขคฺคานญฺจ โธวนํ ปาตุ’’นฺติฯ ‘‘กุโต, เทวิ, อมฺหากํ ทุคฺคตานํ จตุรงฺคินี เสนา สนฺนทฺธา วมฺมิกา สุภูเม ฐิตา, ขคฺคานญฺจ โธวนํ ปาตุ’’นฺติ [ขคฺคานญฺจ โธวนนฺติ (สี. สฺยา.)] ‘‘สจาหํ, เทว, น ลภิสฺสามิ, มริสฺสามี’’ติฯ

๔๕๙. เตน โข ปน สมเยน, พฺรหฺมทตฺตสฺสกาสิรโญฺญ ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ ทีฆีติสฺส โกสลรโญฺญ สหาโย โหติ ฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆีติ โกสลราชา เยน พฺรหฺมทตฺตสฺส กาสิรโญฺญ ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา พฺรหฺมทตฺตสฺส กาสิรโญฺญ ปุโรหิตํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ – ‘‘สขี เต, สมฺม, คพฺภินีฯ ตสฺสา เอวรูโป โทหโฬ อุปฺปนฺโน – อิจฺฉติ สูริยสฺส อุคฺคมนกาเล จตุรงฺคินึ เสนํ สนฺนทฺธํ วมฺมิกํ สุภูเม ฐิตํ ปสฺสิตุํ, ขคฺคานญฺจ โธวนํ ปาตุ’’นฺติฯ ‘‘เตน หิ,

เทว, มยมฺปิ เทวึ ปสฺสามา’’ติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆีติสฺส โกสลรโญฺญ มเหสี เยน พฺรหฺมทตฺตสฺส กาสิรโญฺญ ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทตฺตสฺส กาสิรโญฺญ ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ ทีฆีติสฺส โกสลรโญฺญ มเหสึ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตึ, ทิสฺวาน อุฏฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยน ทีฆีติสฺส โกสลรโญฺญ มเหสี เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวา ติกฺขตฺตุํ อุทานํ อุทาเนสิ – ‘‘โกสลราชา วต โภ กุจฺฉิคโต, โกสลราชา วต โภ กุจฺฉิคโต’’ติฯ อตฺตมนา [อวิมนา (สี. สฺยา. กตฺถจิ)], เทวิ, โหหิฯ ลจฺฉสิ สูริยสฺส อุคฺคมนกาเล จตุรงฺคินึ เสนํ สนฺนทฺธํ วมฺมิกํ สุภูเม ฐิตํ ปสฺสิตุํ, ขคฺคานญฺจ โธวนํ ปาตุนฺติฯ

อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทตฺตสฺส กาสิรโญฺญ ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ เยน พฺรหฺมทตฺโต กาสิราชา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา พฺรหฺมทตฺตํ กาสิราชานํ เอตทโวจ – ‘‘ตถา, เทว, นิมิตฺตานิ ทิสฺสนฺติ, เสฺว สูริยุคฺคมนกาเล จตุรงฺคินี เสนา สนฺนทฺธา วมฺมิกา สุภูเม ติฏฺฐตุ, ขคฺคา จ โธวิยนฺตู’’ติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทตฺโต กาสิราชา มนุสฺเส อาณาเปสิ – ‘‘ยถา, ภเณ, ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ อาห ตถา กโรถา’’ติฯ อลภิ โข, ภิกฺขเว, ทีฆีติสฺส โกสลรโญฺญ มเหสี สูริยสฺส อุคฺคมนกาเล จตุรงฺคินึ เสนํ สนฺนทฺธํ วมฺมิกํ สุภูเม ฐิตํ ปสฺสิตุํ, ขคฺคานญฺจ โธวนํ ปาตุํฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆีติสฺส โกสลรโญฺญ มเหสี ตสฺส คพฺภสฺส ปริปากมนฺวาย ปุตฺตํ วิชายิฯ ตสฺส ทีฆาวูติ นามํ อกํสุฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุ กุมาโร นจิรสฺเสว วิญฺญุตํ ปาปุณิฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆีติสฺส โกสลรโญฺญ เอตทโหสิ – ‘‘อยํ โข พฺรหฺมทตฺโต กาสิราชา พหุโน อมฺหากํ อนตฺถสฺส การโก, อิมินา อมฺหากํ พลญฺจ วาหนญฺจ ชนปโท จ โกโส จ โกฏฺฐาคารญฺจ อจฺฉินฺนํ, สจายํ อเมฺห ชานิสฺสติ, สเพฺพว ตโย ฆาตาเปสฺสติ, ยํนูนาหํ ทีฆาวุํ กุมารํ พหินคเร วาเสยฺย’’นฺติฯ อถ โข ภิกฺขเว ทีฆีติ โกสลราชา ทีฆาวุํ กุมารํ พหินคเร วาเสสิฯ อถ โข ภิกฺขเว ทีฆาวุ กุมาโร พหินคเร ปฏิวสโนฺต นจิรสฺเสว สพฺพสิปฺปานิ สิกฺขิฯ

๔๖๐. เตน โข ปน สมเยน ทีฆีติสฺส โกสลรโญฺญ กปฺปโก พฺรหฺมทเตฺต กาสิรเญฺญ ปฏิวสติฯ อทฺทสา โข, ภิกฺขเว, ทีฆีติสฺส โกสลรโญฺญ กปฺปโก ทีฆีตึ โกสลราชานํ สปชาปติกํ พาราณสิยํ อญฺญตรสฺมึ ปจฺจนฺติเม โอกาเส กุมฺภการนิเวสเน อญฺญาตกเวเสนปริพฺพาชกจฺฉเนฺนน ปฏิวสนฺตํ, ทิสฺวาน เยน พฺรหฺมทโตฺต กาสิราชา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา พฺรหฺมทตฺตํ กาสิราชานํ เอตทโวจ – ‘‘ทีฆีติ, เทว, โกสลราชา สปชาปติโก พาราณสิยํ อญฺญตรสฺมึ ปจฺจนฺติเม โอกาเส กุมฺภการนิเวสเน อญฺญาตกเวเสน ปริพฺพาชกจฺฉเนฺนน ปฏิวสตี’’ติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทโตฺต กาสิราชา มนุสฺเส อาณาเปสิ – ‘‘เตน หิ, ภเณ, ทีฆีตึ โกสลราชานํ สปชาปติกํ อาเนถา’’ติฯ ‘‘เอวํ, เทวา’’ติ โข, ภิกฺขเว, เต มนุสฺสา พฺรหฺมทตฺตสฺส กาสิรโญฺญ ปฏิสฺสุตฺวา ทีฆีตึ โกสลราชานํ สปชาปติกํ อาเนสุํฯ อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทโตฺต กาสิราชา มนุสฺเส อาณาเปสิ – ‘‘เตน หิ, ภเณ, ทีฆีตึ โกสลราชานํ สปชาปติกํ ทฬฺหาย รชฺชุยา ปจฺฉาพาหํ คาฬฺหพนฺธนํ พนฺธิตฺวา ขุรมุณฺฑํ กริตฺวา ขรสฺสเรน ปณเวน รถิกาย รถิกํ สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ ปริเนตฺวา ทกฺขิเณน ทฺวาเรน นิกฺขาเมตฺวา ทกฺขิณโต นครสฺส จตุธา ฉินฺทิตฺวา จตุทฺทิสา พิลานิ นิกฺขิปถา’’ติฯ ‘‘เอวํ, เทวา’’ติ โข, ภิกฺขเว, เต มนุสฺสา พฺรหฺมทตฺตสฺส กาสิรโญฺญ ปฏิสฺสุตฺวา ทีฆีตึ โกสลราชานํ สปชาปติกํ ทฬฺหาย รชฺชุยา ปจฺฉาพาหํ คาฬฺหพนฺธนํ พนฺธิตฺวา ขุรมุณฺฑํ กริตฺวา ขรสฺสเรน ปณเวน รถิกาย รถิกํ สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ ปริเนนฺติฯ

อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุสฺส กุมารสฺส เอตทโหสิ – ‘‘จิรํทิฏฺฐา โข เม มาตาปิตโรฯ ยํนูนาหํ มาตาปิตโร ปเสฺสยฺย’’นฺติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุ กุมาโร พาราณสึ ปวิสิตฺวา อทฺทส มาตาปิตโร ทฬฺหาย รชฺชุยา ปจฺฉาพาหํ คาฬฺหพนฺธนํ พนฺธิตฺวา ขุรมุณฺฑํ กริตฺวา ขรสฺสเรน ปณเวน รถิกาย รถิกํ สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ ปริเนนฺเต, ทิสฺวาน เยน มาตาปิตโร เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข, ภิกฺขเว, ทีฆีติ โกสลราชา ทีฆาวุํ กุมารํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวาน ทีฆาวุํ กุมารํ เอตทโวจ – ‘‘มา โข ตฺวํ, ตาต ทีฆาวุ, ทีฆํ ปสฺส, มา รสฺสํฯ น หิ, ตาต ทีฆาวุ, เวเรนเวรา สมฺมนฺติ; อเวเรน หิ, ตาต ทีฆาวุ, เวรา สมฺมนฺตี’’ติฯ เอวํ วุตฺเต, ภิกฺขเว, เต มนุสฺสา ทีฆีตึ โกสลราชานํ เอตทโวจุํ – ‘‘อุมฺมตฺตโก อยํ ทีฆีติ โกสลราชา วิปฺปลปติฯ โก อิมสฺส ทีฆาวุ? กํ อยํ เอวมาห – ‘มา โข ตฺวํ, ตาต ทีฆาวุ, ทีฆํ ปสฺส, มา รสฺสํฯ น หิ, ตาต ทีฆาวุ, เวเรน เวรา สมฺมนฺติ; อเวเรน หิ, ตาต ทีฆาวุ, เวรา สมฺมนฺตี’’ติฯ ‘‘นาหํ, ภเณ, อุมฺมตฺตโก วิปฺปลปามิ, อปิ จ โย วิญฺญู โส วิภาเวสฺสตี’’ติฯ ทุติยมฺปิ โข, ภิกฺขเว…เป.… ตติยมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ทีฆีติ โกสลราชา ทีฆาวุํ กุมารํ เอตทโวจ – ‘‘มา โข ตฺวํ, ตาต ทีฆาวุ, ทีฆํ ปสฺส, มา รสฺสํฯ น หิ, ตาต ทีฆาวุ, เวเรน เวรา สมฺมนฺติ; อเวเรน หิ, ตาต ทีฆาวุ, เวรา สมฺมนฺตี’’ติฯ ตติยมฺปิ โข, ภิกฺขเว, เต มนุสฺสา ทีฆีตึ โกสลราชานํ เอตทโวจุํ – ‘‘อุมฺมตฺตโก อยํ ทีฆีติ โกสลราชา วิปฺปลปติฯ โก อิมสฺส ทีฆาวุ ? กํ อยํ เอวมาห – มา โข ตฺวํ, ตาต ทีฆาวุ, ทีฆํ ปสฺส, มา รสฺสํฯ น หิ, ตาต ทีฆาวุ, เวเรน เวรา สมฺมนฺติ; อเวเรน หิ, ตาต ทีฆาวุ, เวรา สมฺมนฺตี’’ติฯ ‘‘นาหํ, ภเณ, อุมฺมตฺตโก วิปฺปลปามิ, อปิ จ โย วิญฺญู โส วิภาเวสฺสตี’’ติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, เต มนุสฺสา ทีฆีตึ โกสลราชานํ สปชาปติกํ รถิกาย รถิกํ สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ ปริเนตฺวาทกฺขิเณน ทฺวาเรน นิกฺขาเมตฺวา ทกฺขิณโต นครสฺส จตุธา ฉินฺทิตฺวา จตุทฺทิสา พิลานิ นิกฺขิปิตฺวา คุมฺพํ ฐเปตฺวา ปกฺกมิํสุฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุ กุมาโร พาราณสึ ปวิสิตฺวา สุรํ นีหริตฺวา คุมฺพิเย ปาเยสิฯ ยทา เต มตฺตา อเหสุํ ปติตา, อถ กฏฺฐานิ สํกฑฺฒิตฺวา จิตกํ กริตฺวา มาตาปิตูนํ สรีรํ จิตกํ อาโรเปตฺวา อคฺคิํ ทตฺวา ปญฺชลิโก ติกฺขตฺตุํ จิตกํ ปทกฺขิณํ อกาสิฯ

๔๖๑. เตน โข ปน สมเยน พฺรหฺมทตฺต กาสิราชา อุปริปาสาทวรคโต โหติฯ อทฺทสา โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทตฺต กาสิราชา ทีฆาวุํ กุมารํ ปญฺชลิกํ ติกฺขตฺตุํ จิตกํ ปทกฺขิณํ กโรนฺตํ, ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ – ‘‘นิสฺสํสยํ โข โส มนุโสฺส ทีฆีติสฺส โกสลรโญฺญ ญาติ วา สาโลหิโต วา, อโห เม อนตฺถโต, น หิ นาม เม โกจิ อาโรเจสฺสตี’’ติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุ กุมาโร อรญฺญํ คนฺตฺวา ยาวทตฺถํ กนฺทิตฺวา โรทิตฺวา ขปฺปํ [พปฺปํ (สี. สฺยา.)]ปุญฺฉิตฺวา พาราณสึ ปวิสิตฺวา อเนฺตปุรสฺส สามนฺตา หตฺถิสาลํ คนฺตฺวา หตฺถาจริยํ เอตทโวจ – ‘‘อิจฺฉามหํ, อาจริย, สิปฺปํสิกฺขิตุ’’นฺติฯ ‘‘เตน หิ, ภเณ มาณวก, สิกฺขสฺสู’’ติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุ กุมาโร รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ปจฺจุฏฺฐาย หตฺถิสาลายํ มญฺชุนา สเรน คายิ, วีณญฺจ วาเทสิฯ อโสฺสสิ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทตฺต กาสิราชา รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ปจฺจุฏฺฐาย หตฺถิสาลายํ มญฺชุนา สเรน คีตํ วีณญฺจ วาทิตํ, สุตฺวาน มนุเสฺส ปุจฺฉิ – ‘‘โก, ภเณ, รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ปจฺจุฏฺฐาย หตฺถิสาลายํ มญฺชุนา สเรน คายิ, วีณญฺจ วาเทสี’’ติ? ‘‘อมุกสฺส, เทว, หตฺถาจริยสฺส อเนฺตวาสี มาณวโก รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ปจฺจุฏฺฐาย หตฺถิสาลายํ มญฺชุนา สเรน คายิ, วีณญฺจ วาเทสี’’ติฯ ‘‘เตน หิ, ภเณ, ตํ มาณวกํ อาเนถา’’ติฯ ‘‘เอวํ, เทวา’’ติ โข, ภิกฺขเว, เต มนุสฺสา พฺรหฺมทตฺตสฺส กาสิรโญฺญ ปฏิสฺสุตฺวา ทีฆาวุํ กุมารํ อาเนสุํฯ ‘‘ตฺวํ ภเณ มาณวก, รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ปจฺจุฏฺฐาย หตฺถิสาลายํ มญฺชุนา สเรน คายิ, วีณญฺจ วาเทสี’’ติ? ‘‘เอวํ, เทวา’’ติฯ ‘‘เตน หิ ตฺวํ, ภเณ มาณวก, คายสฺสุ, วีณญฺจ วาเทหี’’ติฯ ‘‘เอวํ, เทวา’’ติ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุ กุมาโร พฺรหฺมทตฺตสฺส กาสิรโญฺญ ปฏิสฺสุตฺวา อารา

ธาเปโกฺข มญฺชุนา สเรน คายิ , วีณญฺจ วาเทสิฯ ‘‘ตฺวํ, ภเณ มาณวก, มํ อุปฏฺฐหา’’ติฯ ‘‘เอวํ, เทวา’’ติ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุ กุมาโร พฺรหฺมทตฺตสฺส กาสิรโญฺญ ปจฺจโสฺสสิฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุ กุมาโร พฺรหฺมทตฺตสฺส กาสิรโญฺญ ปุพฺพุฏฺฐายี อโหสิ ปจฺฉานิปาตี กิงฺการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาทีฯ อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทโตฺต กาสิราชา ทีฆาวุํ กุมารํ นจิรเสฺสว อพฺภนฺตริเม วิสฺสาสิกฏฺฐาเน ฐเปสิฯ

๔๖๒. อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทโตฺต กาสิราชา ทีฆาวุํ กุมารํ เอตทโวจ – ‘‘เตน หิ, ภเณ มาณวก, รถํ โยเชหิ, มิควํ คมิสฺสามา’’ติฯ ‘‘เอวํ, เทวา’’ติ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุ กุมาโร พฺรหฺมทตฺตสฺส กาสิรโญฺญ ปฏิสฺสุตฺวา รถํ โยเชตฺวา พฺรหฺมทตฺตํ กาสิราชานํ เอตทโวจ – ‘‘ยุโตฺต โข เต, เทว, รโถ, ยสฺส ทานิ กาลํ มญฺญสี’’ติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทโตฺต กาสิราชา รถํ อภิรุหิฯ ทีฆาวุ กุมาโร รถํ เปเสสิฯ ตถา ตถา รถํ เปเสสิ ยถา ยถา อเญฺญเนว เสนา อคมาสิ อเญฺญเนว รโถฯ อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทโตฺต กาสิราชา ทูรํ คนฺตฺวา ทีฆาวุํ กุมารํ เอตทโวจ – ‘‘เตน หิ, ภเณ มาณวก, รถํ มุญฺจสฺสุ, กิลโนฺตมฺหิ, นิปชฺชิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, เทวา’’ติ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุ กุมาโร พฺรหฺมทตฺตสฺส กาสิรโญฺญ ปฏิสฺสุตฺวา รถํ มุญฺจิตฺวา ปถวิยํ ปลฺลเงฺกน นิสีทิฯ อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทโตฺต กาสิราชา ทีฆาวุสฺส กุมารสฺส อุจฺฉเงฺค สีสํ กตฺวา เสยฺยํ กเปฺปสิฯ ตสฺส กิลนฺตสฺส มุหุตฺตเกเนว นิทฺทา โอกฺกมิฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุสฺส กุมารสฺส เอตทโหสิ – ‘‘อยํ โข พฺรหฺมทโตฺต กาสิราชา พหุโน อมฺหากํ อนตฺถสฺสการโกฯ อิมินา อมฺหากํ พลญฺจ วาหนญฺจ ชนปโท จ โกโส จ โกฏฺฐาคารญฺจอจฺฉินฺนํฯ อิมินา จ เม มาตาปิตโร หตาฯ อยํ ขฺวสฺส กาโล โยหํ เวรํ อเปฺปยฺย’’นฺติ โกสิยา ขคฺคํ นิพฺพาหิฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุสฺส กุมารสฺส เอตทโหสิ – ‘‘ปิตา โข มํ มรณกาเล อวจ ‘มา โข ตฺวํ, ตาต ทีฆาวุ, ทีฆํ ปสฺส, มา รสฺสํฯ น หิ, ตาต ทีฆาวุ, เวเรน เวรา สมฺมนฺติ; อเวเรน หิ, ตาต ทีฆาวุ, เวรา สมฺมนฺตี’ติฯ น โข เมตํ ปติรูปํ , ยฺวาหํ ปิตุวจนํ อติกฺกเมยฺย’’นฺติ โกสิยา ขคฺคํ ปเวเสสิฯ ทุติยมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุสฺส กุมารสฺส เอตทโหสิ – ‘‘อยํ โข พฺรหฺมทโตฺต กาสิราชา พหุโน อมฺหากํ อนตฺถสฺส การโก, อิมิโน อมฺหากํ พลญฺจ วาหนญฺจ ชนปโท จ โกโส จ โกฏฺฐาคารญฺจ อจฺฉินฺนํ, อิมินา จ เม มาตาปิตโร หตา, อยํ ขฺวสฺส กาโล โยหํ เวรํ อเปฺปยฺย’’นฺติ โกสิยา ขคฺคํ นิพฺพาหิฯ ทุติยมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุสฺส กุมารสฺส เอตทโหสิ – ‘‘ปิตา โข มํ มรณกาเล อวจ ‘มา โข ตฺวํ ตาต ทีฆาวุ, ทีฆํ ปสฺส, มา รสฺสํ, น หิ ตาต ทีฆาวุ เวเรน เวรา สมฺมนฺติ; อเวเรน หิ, ตาต ทีฆาวุ, เวรา สมฺมนฺตี’ติฯ น โข เมตํ ปติรูปํ, ยฺวาหํ ปิตุวจนํ อติกฺกเมยฺย’’นฺติฯ ปุนเทว โกสิยา ขคฺคํ ปเวเสสิฯ ตติยมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุสฺส กุมารสฺส เอตทโหสิ – ‘‘อยํ โข พฺรหฺมทโตฺต กาสิราชา พหุโน อมฺหากํ อนตฺถสฺส การโกฯ อิมินา อมฺหากํ พลญฺจ วาหนญฺจ ชนปโท จ โกโส จ โกฏฺฐาคารญฺจ อจฺฉินฺนํฯ อิมินา จ เม มาตาปิตโร หตาฯ อยํ ขฺวสฺส กาโล โยหํ เวรํ อเปฺปยฺย’’นฺติ โกสิยา ขคฺคํ นิพฺพาหิฯ ตติยมฺปิ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุสฺส กุมารสฺส เอตทโหสิ – ‘‘ปิตา โข มํ มรณกาเล อวจ ‘มา โข ตฺวํ, ตาต ทีฆาวุ, ทีฆํ ปสฺส, มา รสฺสํฯ น หิ, ตาต ทีฆาวุ, เวเรน เวรา สมฺมนฺติ; อเวเรน หิ, ตาต ทีฆาวุ, เวรา สมฺมนฺตี’ติฯ น โข เมตํ ปติรูปํ, ยฺวาหํ ปิตุวจนํ อติกฺกเมยฺย’’’นฺติ ปุนเทว โกสิยา ขคฺคํ ปเวเสสิฯ อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทโตฺต กาสิราชา ภีโต อุพฺพิโคฺค อุสฺสงฺกี อุตฺรโสฺต สหสา วุฏฺฐาสิฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุ กุมาโร พฺรหฺมทตฺตํ กาสิราชานํ เอตทโวจ – ‘‘กิสฺส ตฺวํ , เทว, ภีโต อุพฺพิโคฺค อุสฺสงฺกี อุตฺรโสฺต สหสา วุฏฺฐาสี’’ติ? อิธ มํ, ภเณ มาณวก, ทีฆีติสฺส โกสลรโญฺญ ปุโตฺต ทีฆาวุ กุมาโร สุปินเนฺตน ขเคฺคน ปริปาเตสิฯ เตนาหํ ภีโต อุพฺพิโคฺค อุสฺสงฺกี อุตฺรโสฺต สหสา วุฏฺฐาสินฺติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุ กุมาโร วาเมน หเตฺถน พฺรหฺมทตฺตสฺส กาสิรโญฺญ สีสํ ปรามสิตฺ

วา ทกฺขิเณน หเตฺถน ขคฺคํ นิพฺพาเหตฺวา พฺรหฺมทตฺตํ กาสิราชานํ เอตทโวจ – ‘‘อหํ โข โส, เทว, ทีฆีติสฺส โกสลรโญฺญ ปุโตฺต ทีฆาวุ กุมาโรฯ พหุโน ตฺวํ อมฺหากํ อนตฺถสฺส การโกฯ ตยา อมฺหากํ พลญฺจ วาหนญฺจ ชนปโท จ โกโส จ โกฏฺฐาคารญฺจ อจฺฉินฺนํฯ ตยา จ เม มาตาปิตโร หตาฯ อยํ ขฺวสฺส กาโล ยฺวาหํ เวรํ อเปฺปยฺย’’นฺติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทโตฺต กาสิราชา ทีฆาวุสฺส กุมารสฺส ปาเทสุ สิรสา นิปติตฺวา ทีฆาวุํ กุมารํ เอตทโวจ – ‘‘ชีวิตํ เม, ตาต ทีฆาวุ, เทหิฯ ชีวิตํ เม, ตาต ทีฆาวุ, เทหี’’ติฯ ‘‘กฺยาหํ อุสฺสหามิ เทวสฺส ชีวิตํ ทาตุํ ? เทโว โข เม ชีวิตํ ทเทยฺยา’’ติฯ ‘‘เตน หิ, ตาต ทีฆาวุ, ตฺวเญฺจว เม ชีวิตํ เทหิ, อหญฺจ เต ชีวิตํ ทมฺมี’’ติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทโตฺต จ กาสิราชา ทีฆาวุ จ กุมาโร อญฺญมญฺญสฺส ชีวิตํ อทํสุ, ปาณิญฺจ อคฺคเหสุํ, สปถญฺจ อกํสุ อทฺทูภาย [อทฺรูภาย, อทุพฺภาย (ก.)]ฯ

อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทโตฺต กาสิราชา ทีฆาวุํ กุมารํ เอตทโวจ – ‘‘เตน หิ, ตาต ทีฆาวุ, รถํ โยเชหิ , คมิสฺสามา’’ติฯ ‘‘เอวํ, เทวา’’ติ โข, ภิกฺขเว, ทีฆาวุ กุมาโร พฺรหฺมทตฺตสฺส กาสิรโญฺญ ปฏิสฺสุตฺวา รถํ โยเชตฺวา พฺรหฺมทตฺตํ กาสิราชานํ เอตทโวจ – ‘‘ยุโตฺต โข เต, เทว, รโถ, ยสฺส ทานิ กาลํ มญฺญสี’’ติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทโตฺต กาสิราชา รถํ อภิรุหิฯ ทีฆาวุ กุมาโร รถํ เปเสสิฯ ตถา ตถา รถํ เปเสสิ ยถา ยถา นจิรเสฺสว เสนาย สมาคญฺฉิฯ อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทโตฺต กาสิราชา พาราณสึ ปวิสิตฺวา อมเจฺจ ปาริสเชฺช สนฺนิปาตาเปตฺวา เอตทโวจ – ‘‘สเจ, ภเณ, ทีฆีติสฺส โกสลรโญฺญ ปุตฺตํ ทีฆาวุํ กุมารํ ปเสฺสยฺยาถ, กินฺติ นํ กเรยฺยาถา’’ติ? เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – ‘‘มยํ, เทว, หเตฺถ ฉิเนฺทยฺยามฯ มยํ, เทว, ปาเท ฉิเนฺทยฺยามฯ มยํ, เทว, หตฺถปาเท ฉิเนฺทยฺยามฯ มยํ, เทว, กเณฺณ ฉิเนฺทยฺยามฯ มยํ, เทว, นาสํ ฉิเนฺทยฺยามฯ มยํ, เทว, กณฺณนาสํ ฉิเนฺทยฺยามฯ มยํ, เทว, สีสํ ฉิเนฺทยฺยามา’’ติฯ ‘‘อยํ โข, ภเณ, ทีฆีติสฺส โกสลรโญฺญ ปุโตฺต ทีฆาวุ กุมาโรฯ นายํ ลพฺภา กิญฺจิ กาตุํฯ อิมินา จ เม ชีวิตํ ทินฺนํ, มยา จ อิมสฺส ชีวิตํ ทินฺน’’นฺติฯ

๔๖๓. อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทโตฺต กาสิราชา ทีฆาวุํ กุมารํ เอตทโวจ – ‘‘ยํ โข เต, ตาต ทีฆาวุ, ปิตา มรณกาเล อวจ ‘มา โข ตฺวํ, ตาต ทีฆาวุ, ทีฆํ ปสฺส, มา รสฺสํฯ น หิ, ตาต ทีฆาวุ, เวเรน เวรา สมฺมนฺติ; อเวเรน หิ, ตาต ทีฆาวุ, เวรา สมฺมนฺตี’ติ, กึ เต ปิตา สนฺธาย อวจา’’ติ? ‘‘ยํ โข เม , เทว, ปิตา มรณกาเล อวจ ‘มา ทีฆ’นฺติ มา จิรํ เวรํ อกาสีติฯ อิมํ โข เม, เทว, ปิตา มรณกาเล อวจ มา ทีฆนฺติฯ ยํ โข เม, เทว, ปิตา มรณกาเล อวจ ‘มา รสฺส’นฺติ มา ขิปฺปํ มิเตฺตหิ ภิชฺชิตฺถา’’ติฯ อิมํ โข เม, เทว, ปิตา มรณกาเล อวจมา รสฺสนฺติฯ ยํ โข เม, เทว, ปิตา มรณกาเล อวจ ‘‘น หิ, ตาต ทีฆาวุ, เวเรน เวรา สมฺมนฺติ, อเวเรน หิ, ตาต ทีฆาวุ, เวรา สมฺมนฺตี’’ติ เทเวน เม มาตาปิตโร หตาติฯ สจาหํ เทวํ ชีวิตา โวโรเปยฺยํ, เย เทวสฺส อตฺถกามา เต มํ ชีวิตา โวโรเปยฺยุํ, เย เม อตฺถกามา เต เต ชีวิตา โวโรเปยฺยุํ – เอวํ ตํ เวรํ เวเรน น วูปสเมยฺยฯ อิทานิ จ ปน เม เทเวน ชีวิตํ ทินฺนํ, มยา จ เทวสฺส ชีวิตํ ทินฺนํฯ เอวํ ตํ เวรํ อเวเรน วูปสนฺตํฯ อิมํ โข เม, เทว, ปิตา มรณกาเล อวจ – น หิ, ตาต ทีฆาวุ, เวเรน เวรา สมฺมนฺติ; อเวเรน หิ , ตาต ทีฆาวุ, เวรา สมฺมนฺตี’’ติฯ อถ โข, ภิกฺขเว, พฺรหฺมทโตฺต กาสิราชา – ‘‘อจฺฉริยํวต โภ! อพฺภุตํ วต โภ! ยาว ปณฺฑิโต อยํ ทีฆาวุ กุมาโร, ยตฺร หิ นาม ปิตุโน สํขิเตฺตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานิสฺสตี’’ติ เปตฺติกํ พลญฺจ วาหนญฺจ ชนปทญฺจ โกสญฺจ โกฏฺฐาคารญฺจ ปฏิปาเทสิ, ธีตรญฺจ อทาสิฯ เตสญฺหิ นาม, ภิกฺขเว, ราชูนํ อาทินฺนทณฺฑานํ อาทินฺนสตฺถานํ เอวรูปํ ขนฺติโสรจฺจํ ภวิสฺสติฯ อิธ โข ปน ตํ, ภิกฺขเว , โสเภถ ยํ ตุเมฺห เอวํ สฺวากฺขาเต ธมฺมวินเย ปพฺพชิตา สมานา ขมา จ

ภเวยฺยาถ โสรตา จาติ? ตติยมฺปิ โข ภควา เต ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘อลํ, ภิกฺขเว, มา ภณฺฑนํ มา กลหํ มา วิคฺคหํ มา วิวาท’’นฺติฯ ตติยมฺปิ โข โส อธมฺมวาที ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อาคเมตุ, ภนฺเต, ภควา ธมฺมสฺสามี; อปฺโปสฺสุกฺโก, ภนฺเต, ภควา ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารมนุยุตฺโต วิหรตุฯ มยเมเตน ภณฺฑเนน กลเหน วิคฺคเหน วิวาเทน ปญฺญายิสฺสามา’’ติฯ อถ โข ภควา – ปริยาทินฺนรูปา โข อิเม โมฆปุริสา, นยิเม สุกรา สญฺญาเปตุนฺติ – อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ

ทีฆาวุภาณวาโร นิฏฺฐิโต ปฐโมฯ

๔๖๔. [ม. นิ. ๓.๒๓๖] อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย โกสมฺพึ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ โกสมฺพิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สงฺฆมชฺเฌ ฐิตโกว อิมา คาถาโย อภาสิ –

[ม. นิ. ๓.๒๓๗]‘‘ปุถุสทฺทสมชโน, น พาโล โกจิ มญฺญถ;
สงฺฆสฺมึ ภิชฺชมานสฺมึ, นาญฺญํ ภิโยฺย อมญฺญรุํฯ

[ม. นิ. ๓.๒๓๗]‘‘ปริมุฏฺฐา ปณฺฑิตาภาสา, วาจาโคจรภาณิโน;
ยาวิจฺฉนฺติ มุขายามํ, เยน นีตา น ตํ วิทูฯ

[ม. นิ. ๓.๒๓๗]‘‘อกฺโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ, อชินิ มํ อหาสิ เม;
เย จ ตํ อุปนยฺหนฺติ, เวรํ เตสํ น สมฺมติฯ

[ม. นิ. ๓.๒๓๗]‘‘อกฺโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ, อชินิ มํ อหาสิ เม;
เย จ ตํ นุปนยฺหนฺติ, เวรํ เตสูปสมฺมติฯ

[ม. นิ. ๓.๒๓๗]‘‘น หิ เวเรน เวรานิ, สมฺมนฺตีธ กุทาจนํ;
อเวเรน จ สมฺมนฺติ, เอสธมฺโม สนนฺตโนฯ

[ม. นิ. ๓.๒๓๗]‘‘ปเร จ น วิชานนฺติ, มยเมตฺถ ยมามเส;
เย จ ตตฺถ วิชานนฺติ, ตโต สมฺมนฺติ เมธคาฯ

[ม. นิ. ๓.๒๓๗]‘‘อฏฺฐิจฺฉินฺนาปาณหรา, ควาสฺสธนหาริโน;
รฏฺฐํ วิลุมฺปมานานํ, เตสมฺปิ โหติ สงฺคติฯ

‘‘กสฺมา ตุมฺหาก โน สิยา;
[ม. นิ. ๓.๒๓๗]‘‘สเจ ลเภถ นิปกํ สหายํ;
สทฺธึจรํ สาธุวิหาริ ธีรํ;
อภิภุยฺย สพฺพานิ ปริสฺสยานิ;
จเรยฺย เตนตฺตมโน สตีมาฯ

[ม. นิ. ๓.๒๓๗]‘‘โน เจ ลเภถ นิปกํ สหายํ;
สทฺธึ จรํ สาธุวิหาริ ธีรํ;

ราชาว รฏฺฐํ วิชิตํ ปหาย;
เอโก จเร มาตงฺครเญฺญว นาโคฯ

[ม. นิ. ๓.๒๓๗]“เอกสฺส จริตํ เสโยฺย;
นตฺถิ พาเล สหายตา;
เอโกจเร น จ ปาปานิ กยิรา;
อโปฺปสฺสุโกฺก มาตงฺครเญฺญว นาโค”ติฯ

ทีฆาวุวตฺถุ นิฏฺฐิตํฯ

๒๗๓. พาลกโลณกคมนกถา

๔๖๕. อถโข ภควา สงฺฆมเชฺฌ ฐิตโกว อิมา คาถาโย ภาสิตฺวา เยน พาลกโลณกคาโม [พาลกโลณการคาโม (สี. สฺยา.)] เตนุปสงฺกมิฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา ภคุ พาลกโลณกคาเม วิหรติฯ อทฺทสา โข อายสฺมา ภคุ ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ, ทิสฺวาน อาสนํ ปญฺญเปสิ, ปาโททกํ ปาทปีฐํ ปาทกถลิกํ อุปนิกฺขิปิ, ปจฺจุคฺคนฺตฺวา ปตฺตจีวรํ ปฏิคฺคเหสิฯ นิสีทิ ภควา ปญฺญเตฺต อาสเน, นิสชฺช โข ภควา ปาเท ปกฺขาเลสิฯ อายสฺมาปิ โข ภคุ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ภคุํ ภควา เอตทโวจ – “กจฺจิ, ภิกฺขุ, ขมนียํ; กจฺจิ ยาปนียํ, กจฺจิ ปิณฺฑเกน น กิลมสี”ติ? “ขมนียํ, ภควา, ยาปนียํ, ภควา; น จาหํ, ภเนฺต, ปิณฺฑเกน กิลมามี”ติฯ อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ ภคุํ ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุเตฺตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา เยน ปาจีนวํสทาโย เตนุปสงฺกมิฯ

พาลกโลณกคมนกถา นิฏฺฐิตาฯ

๒๗๔. ปาจีนวํสทายคมนกถา

๔๖๖. [ม. นิ. ๑.๓๒๕ อาทโย ปสฺสิตพฺพํ]เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา จ อนุรุโทฺธ อายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา จ กิมิโล [กิมฺพิโล (สี. สฺยา.)] ปาจีนวํสทาเย วิหรนฺติฯ อทฺทสา โข ทายปาโล ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ, ทิสฺวาน ภควนฺตํ เอตทโวจ – “มา, สมณ, เอตํ ทายํ ปาวิสิฯ สเนฺตตฺถ ตโย กุลปุตฺตา อตฺตกามรูปา วิหรนฺติฯ มา เตสํ อผาสุมกาสี”ติฯ อโสฺสสิ โข อายสฺมา อนุรุโทฺธ ทายปาลสฺส ภควตา สทฺธิํ มนฺตยมานสฺส, สุตฺวาน ทายปาลํ เอตทโวจ – “มาวุโส, ทายปาล, ภควนฺตํ วาเรสิ ฯ สตฺถา โน ภควา อนุปฺปโตฺต”ติฯ อถ โข อายสฺมา อนุรุโทฺธ เยน ายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา จ กิมิโล เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตญฺจ นนฺทิยํ อายสฺมนฺตญฺจ กิมิลํ เอตทโวจ – “อภิกฺกมถายสฺมโนฺต อภิกฺกมถายสฺมโนฺต, สตฺถา โน ภควา อนุปฺปโตฺต”ติฯ อถ โข อายสฺมา จ อนุรุโทฺธ อายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา จ กิมิโล ภควนฺตํ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา เอโก ภควโต ปตฺตจีวรํ ปฏิคฺคเหสิ, เอโก อาสนํ ปญฺญเปสิ, เอโก ปาโททกํ ปาทปีฐํ ปาทกถลิกํ อุปนิกฺขิปิฯ นิสีทิ ภควา ปญฺญเตฺต อาสเน , นิสชฺช โข ภควา ปาเท ปกฺขาเลสิฯ เตปิ โข อายสฺมโนฺต ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ ภควา เอตทโวจ – “กจฺจิ โว, อนุรุทฺธา, ขมนียํ, กจฺจิ ยาปนียํ; กจฺจิ ปิณฺฑเกน น กิลมถา”ติ? “ขมนียํ ภควา, ยาปนียํ ภควา; น จ มยํ, ภเนฺต, ปิณฺฑเกน กิลมามา”ติฯ

‘‘กจฺจิ ปน โว อนุรุทฺธา สมคฺคา สโมฺมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรถา’’ติ? ‘‘ตคฺฆ มยํ, ภนฺเต, สมคฺคา สโมฺมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรามา’’ติฯ ‘‘ยถา กถํ ปน ตุเมฺห, อนุรุทฺธา, สมคฺคา สโมฺมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรถา’’ติ? ‘‘อิธ มยฺหํ, ภนฺเต, เอวํ โหติ – ‘ลาภา วต เม, สุลทฺธํ วต เม, โยหํ เอวรูเปหิ สพฺรหฺมจารีหิ สทฺธิํ วิหรามี’’’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภนฺเต, อิเมสุ อายสฺมเนฺตสุ เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฎฺฐิตํ อาวิ เจว รโห จ; เมตฺตํ วจีกมฺมํ… เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฎฺฐิตํ อาวิ เจว รโห จฯ ตสฺส มยฺหํ, ภนฺเต, เอวํ โหติ – ‘‘‘ยํนูนาหํ สกํ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา อิเมสํเยว อายสฺมนฺตานํ จิตฺตสฺส วเสน วเตฺตยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ภนฺเต, สกํ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา อิเมสํเยว อายสฺมนฺตานํ จิตฺตสฺส วเสน วตฺตามิฯ นานา หิ โข โน, ภนฺเต, กายา, เอกญฺจ ปน มเญฺญ จิตฺต’’นฺติฯ

อายสฺมาปิ โข นนฺทิโย…เป…. อายสฺมาปิ โข กิมิโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘มยฺหมฺปิ โข, ภนฺเต, เอวํ โหติ – ‘ลาภา วต เม, สุลทฺธํ วต เม, โยหํ เอวรูเปหิ สพฺรหฺมจารีหิ สทฺธิํ วิหรามี’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภนฺเต, อิเมสุ อายสฺมเนฺตสุ เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฎฺฐิตํ อาวิ เจว รโห จ; เมตฺตํ วจีกมฺมํ เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฎฺฐิตํ อาวิ เจว รโห จฯ ตสฺส มยฺหํ, ภนฺเต, เอวํ โหติ ‘ยํนูนาหํ สกํ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา อิเมสํเยว อายสฺมนฺตานํ จิตฺตสฺส วเสน วเตฺตยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ภนฺเต, สกํ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา อิเมสํเยว อายสฺมนฺตานํ จิตฺตสฺส วเสน วตฺตามิฯ นานา หิ โข โน, ภนฺเต, กายา, เอกญฺจ ปน มเญฺญ จิตฺตนฺติฯ เอวํ โข มยํ, ภนฺเต, สมคฺคา สโมฺมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรามา’’ติฯ

‘‘กจฺจิ ปน โว, อนุรุทฺธา, อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรถา’’ติ? ‘‘ตคฺฆ มยํ, ภนฺเต, อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรามา’’ติฯ ‘‘ยถา กถํ ปน ตุเมฺห, อนุรุทฺธา, อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรถา’’ติ? ‘‘อิธ, ภนฺเต, อมฺหากํ โย ปฐมํ คามโต ปิณฺฑาย ปฎิกฺกมติ โส อาสนํ ปญฺญเปติ, ปาโททกํ ปาทปีฐํ ปาทกถลิกํ อุปนิกฺขิปติ, อวกฺการปาติํ โธวิตฺวา อุปฎฺฐาเปติ, ปานียํ ปริโภชนียํ อุปฎฺฐาเปติฯ โย ปจฺฉา คามโต ปิณฺฑาย ปฎิกฺกมติ, สเจ โหติ ภุตฺตาวเสโส, สเจ อากงฺขติ ภุญฺชติ, โน เจ อากงฺขติ อปฺปหริเต วา ฉเฑฺฑติฯ อปฺปาณเก วา อุทเก โอปิลาเปติฯ โส อาสนํ อุทฺธรติ , ปาโททกํ ปาทปีฐํ ปาทกถลิกํ ปฎิสาเมติ, อวกฺการปาติํ โธวิตฺวา ปฎิสาเมติ, ปานียํ ปริโภชนียํ ปฎิสาเมติ, ภตฺตคฺคํ สมฺมชฺชติฯ โย ปสฺสติ ปานียฆฎํ วา ปริโภชนียฆฎํ วา วจฺจฆฎํ วา ริตฺตํ ตุจฺฉํ โส อุปฎฺฐาเปติฯ สจสฺส โหติ อวิสยฺหํ, หตฺถวิกาเรน ทุติยํ อามเนฺตตฺวา หตฺถวิลงฺฆเกน อุปฎฺฐาเปม, น เตฺวว มยํ, ภนฺเต, ตปฺปจฺจยา วาจํ ภินฺทามฯ ปญฺจาหิกํ โข ปน มยํ, ภนฺเต, สพฺพรตฺติํ ธมฺมิยา กถาย สนฺนิสีทามฯ เอวํ โข มยํ, ภนฺเต, อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรามา’’ติฯ

ปาจีนวํสทายคมนกถา นิฎฺฐิตาฯ

๒๗๕. ปาลิเลยฺยกคมนกถา

๔๖๗. [อุทา. ๓๕ อาทโย โถกํ วิสทิสํ]อถ โข ภควา อายสฺมนฺตญฺจ อนุรุทฺธํ อายสฺมนฺตญฺจ นนฺทิยํ อายสฺมนฺตญฺจ กิมิลํ ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุเตฺตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฎฺฐายาสนา เยน ปาลิเลยฺยกํ [ปาริเลยฺยกํ (สี. สฺยา.)] เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุ

เพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน ปาลิเลยฺยกํ ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา ปาลิเลยฺยเก วิหรติ รกฺขิตวนสเณฺฑ ภทฺทสาลมูเลฯ อถ โข ภควโต รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ – ‘‘อหํ โข ปุเพฺพ อากิโณฺณ น ผาสุ วิหาสิํ เตหิ โกสมฺพเกหิ [โกสพฺภิเกหิ (สฺยา.)] ภิกฺขูหิ ภณฺฑนการเกหิ กลหการเกหิ วิวาทการเกหิ ภสฺสการเกหิ สเงฺฆ อธิกรณการเกหิฯ โสมฺหิ เอตรหิ เอโก อทุติโย สุขํ ผาสุ วิหรามิ อญฺญเตฺรว เตหิ โกสมฺพเกหิ ภิกฺขูหิ ภณฺฑนการเกหิ กลหการเกหิ วิวาทการเกหิ ภสฺสการเกหิ สเงฺฆ อธิกรณการเกหี’’ติฯ

อญฺญตโรปิโข หตฺถินาโค อากิโณฺณ วิหรติ หตฺถีหิ หตฺถินีหิ หตฺถิกฬเภหิ หตฺถิจฺฉาเปหิ, ฉินฺนคฺคานิ เจว ติณานิ ขาทติ, โอภโคฺคภคฺคญฺจสฺส สาขาภงฺคํ ขาทนฺติ, อาวิลานิ จ ปานียานิ ปิวติ, โอคาหา จสฺส โอติณฺณสฺส หตฺถินิโย กายํ อุปนิฆํสนฺติโย คจฺฉนฺติฯ อถ โข ตสฺส หตฺถินาคสฺส เอตทโหสิ – ‘‘อหํ โข อากิโณฺณ วิหรามิ หตฺถีหิ หตฺถินีหิ หตฺถิกฬเภหิ หตฺถิจฺฉาเปหิ, ฉินฺนคฺคานิ เจว ติณานิ ขาทามิ, โอภโคฺคภคฺคญฺจ เม สาขาภงฺคํ ขาทนฺติ, อาวิลานิ จ ปานียานิ ปิวามิ, โอคาหา จ เม โอติณฺณสฺส หตฺถินิโย กายํ อุปนิฆํสนฺติโย คจฺฉนฺติฯ ยํนูนาหํ เอโกว คณสฺมา วูปกโฏฺฐ วิหเรยฺย’’นฺติฯ อถ โข โส หตฺถินาโค ยูถา อปกฺกมฺม เยน ปาลิเลยฺยกํ รกฺขิตวนสโณฺฑ ภทฺทสาลมูลํ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา โสณฺฑาย ภควโต ปานียํ ปริโภชนียํ อุปฏฺฐาเปติ, อปฺปหริตญฺจ กโรติฯ อถ โข ตสฺส หตฺถินาคสฺส เอตทโหสิ – ‘‘อหํ โข ปุเพฺพ อากิโณฺณ น ผาสุ วิหาสิํ หตฺถีหิ หตฺถินีหิ หตฺถิกฬเภหิ หตฺถิจฺฉาเปหิ, ฉินฺนคฺคานิ เจว ติณานิ ขาทิํ, โอภโคฺคภคฺคญฺจ เม สาขาภงฺคํ ขาทิํสุ, อาวิลานิ จ ปานียานิ อปายิํ โอคาหา จ เม โอติณฺณสฺส [โอคาหญฺจสฺส โอติณฺณสฺส (สฺยา.), โอคาหา จสฺส อุตฺติณฺณสฺส (สี.)]หตฺถินิโย กายํ อุปนิฆํสนฺติโย อคมํสุฯ โสมฺหิ เอตรหิ เอโก อทุติโย สุขํ ผาสุ วิหรามิ อญฺญเตฺรว หตฺถีหิ หตฺถินีหิ หตฺถิกฬเภหิ หตฺถิจฺฉาเปหี’’ติฯ

อถ โข ภควา อตฺตโน จ ปวิเวกํ วิทิตฺวา ตสฺส จ หตฺถินาคสฺส เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

> [อุทา. ๓๕]‘‘เอตํ [เอวํ (ก.)]นาคสฺส นาเคน, อีสาทนฺตสฺส หตฺถิโน;
> สเมติ จิตฺตํ จิเตฺตน, ยเทโก รมตี วเน’’ติฯ

อถ โข ภควา ปาลิเลยฺยเก ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน สาวตฺถิ เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน สาวตฺถิ ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข โกสมฺพกา อุปาสกา – ‘‘อิเม โข อยฺยา โกสมฺพกา ภิกฺขู พหุโน อมฺหากํ อนตฺถสฺส การกา ฯ อิเมหิ อุพฺพาโฬฺห ภควา ปกฺกโนฺตฯ หนฺท มยํ อเยฺย โกสมฺพเก ภิกฺขู เนว อภิวาเทยฺยาม, น ปจฺจุเฎฺฐยฺยาม, น อญฺชลิกมฺมํ สามีจิกมฺมํ กเรยฺยาม, น สกฺกเรยฺยาม, น ครุํ กเรยฺยาม, น มาเนยฺยาม, น ภเชยฺยาม, น ปูเชยฺยาม, อุปคตานมฺปิ ปิณฺฑกํ น ทเชฺชยฺยาม – เอวํ อิเม อเมฺหหิ อสกฺกริยมานา อครุกริยมานา อมานิยมานา อภชิยมานา อปูชิยมานา อสกฺการปกตา ปกฺกมิสฺสนฺติ วา วิพฺภมิสฺสนฺติ วา ภควนฺตํ วา ปสาเทสฺสนฺตี’’ติฯ อถ โข โกสมฺพกา อุปาสกา โกสมฺพเก ภิกฺขู เนว อภิวาเทสุํ, น ปจฺจุเฎฺฐสุํ, น อญฺชลิกมฺมํ สามีจิกมฺมํ อกํสุ, น สกฺกริํสุ, น ครุํ กริํสุ, น มาเนสุํ, น ภเชสุํ น ปูเชสุํ, อุปคตานมฺปิ ปิณฺฑกํ น อทํสุฯ อถ โข โกสมฺพกา ภิกฺขู โกสมฺพเกหิ อุปาสเกหิ อสกฺกริยมานา อครุกริยมานา อมานิยมานา อภชิยมานา อปูชิ

ยมานา อสกฺการปกตา เอวมาหํสุ – ‘‘หนฺท มยํ, อาวุโส, สาวตฺถึ คนฺตฺวา ภควโต สนฺติเก อิมํ อธิกรณํ วูปสเมยฺยามา’’ติฯ

ปาลิเลยฺยกคมนกถา นิฏฺฐิตาฯ

๒๗๖. อฏฺฐารสวตฺถุกถา

๔๖๘. อถโข โกสมฺพกา ภิกฺขู เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน สาวตฺถิ เตนุปสงฺกมึสุฯ อโสฺสสิ โข อายสฺมา สาริปุตฺโต – ‘‘เต กิร โกสมฺพกา ภิกฺขูภณฺฑนการกา กลหการกา วิวาทการกา ภสฺสการกา สงฺฆ อธิกรณการกา สาวตฺถึ อาคจฺฉนฺตี’’ติฯ อถ โข อายสฺมา สาริปุตฺโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สาริปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘เต กิร, ภนฺเต, โกสมฺพกา ภิกฺขู ภณฺฑนการกา กลหการกา วิวาทการกา ภสฺสการกา สงฺฆ อธิกรณการกา สาวตฺถึ อาคจฺฉนฺติฯ กถาหํ, ภนฺเต, เตสุ ภิกฺขูสุ ปฏิปชฺชามี’’ติ? ‘‘เตน หิ ตฺวํ, สาริปุตฺต, ยถา ธโมฺม ตถา ติฏฺฐาหี’’ติฯ ‘‘กถาหํ, ภนฺเต, ชาเนยฺยํ ธมฺมํ วา อธมฺมํ วา’’ติ?

อฏฺฐารสหิ โข, สาริปุตฺต, วตฺถูหิ อธมฺมวาที ชานิตโพฺพฯ อิธ, สาริปุตฺต, ภิกฺขุ อธมฺมํ ธโมฺมติ ทีเปติ, ธมฺมํ อธโมฺมติ ทีเปติ; อวินยํ วินโยติ ทีเปติ, วินยํ อวินโยติ ทีเปติ; อภาสิตํ อลปิตํ ตถาคเตนภาสิตํ ลปิตํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ, ภาสิตํ ลปิตํ ตถาคเตน อภาสิตํ อลปิตํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ; อนาจิณฺณํ ตถาคเตน อาจิณฺณํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ, อาจิณฺณํ ตถาคเตน อนาจิณฺณํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ; อปญฺญตฺตํ ตถาคเตน ปญฺญตฺตํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ, ปญฺญตฺตํ ตถาคเตน อปญฺญตฺตํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ; อนาปตฺตึ อาปตฺตีติ ทีเปติ, อาปตฺตึ อนาปตฺตีติ ทีเปติ; ลหุกํ อาปตฺตึ ครุกา อาปตฺตีติ ทีเปติ, ครุกํ อาปตฺตึ ลหุกา อาปตฺตีติ ทีเปติ; สาวเสสํ อาปตฺตึ อนวเสสา อาปตฺตีติ ทีเปติ, อนวเสสํ อาปตฺตึ สาวเสสา อาปตฺตีติ ทีเปติ; ทุฏฺฐุลฺลํ อาปตฺตึ อทุฏฺฐุลฺลา อาปตฺตีติ ทีเปติ, อทุฏฺฐุลฺลํ อาปตฺตึ ทุฏฺฐุลฺลา อาปตฺตีติ ทีเปติ – อิเมหิ โข, สาริปุตฺต, อฏฺฐารสหิ วตฺถูหิ อธมฺมวาที ชานิตโพฺพฯ

อฏฺฐารสหิ จ โข, สาริปุตฺต, วตฺถูหิ ธมฺมวาที ชานิตโพฺพฯ อิธ, สาริปุตฺต, ภิกฺขุ อธมฺมํ อธโมฺมติ ทีเปติ, ธมฺมํ ธโมฺมติ ทีเปติ; อวินยํ อวินโยติ ทีเปติ, วินยํ วินโยติ ทีเปติ; อภาสิตํ อลปิตํ ตถาคเตนอภาสิตํ อลปิตํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ, ภาสิตํ ลปิตํ ตถาคเตน ภาสิตํ ลปิตํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ; อนาจิณฺณํ ตถาคเตน อนาจิณฺณํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ, อาจิณฺณํ ตถาคเตน อาจิณฺณํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ; อปญฺญตฺตํ ตถาคเตน อปญฺญตฺตํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ, ปญฺญตฺตํ ตถาคเตน ปญฺญตฺตํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ ; อนาปตฺตึ อนาปตฺตีติ ทีเปติ, อาปตฺตึ อาปตฺตีติ ทีเปติ; ลหุกํ อาปตฺตึ ลหุกา อาปตฺตีติ ทีเปติ, ครุกํ อาปตฺตึ ครุกา อาปตฺตีติ ทีเปติ; สาวเสสํ อาปตฺตึ สาวเสสา อาปตฺตีติ ทีเปติ, อนวเสสํ อาปตฺตึ อนวเสสา อาปตฺตีติ ทีเปติ; ทุฏฺฐุลฺลํ อาปตฺตึ ทุฏฺฐุลฺลา อาปตฺตีติ ทีเปติ, อทุฏฺฐุลฺลํ อาปตฺตึ อทุฏฺฐุลฺลา อาปตฺตีติ ทีเปติ – อิเมหิ โข, สาริปุตฺต, อฏฺฐารสหิ วตฺถูหิ ธมฺมวาที ชานิตโพฺพติฯ

๔๖๙. อโสฺสสิ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน…เป.… อโสฺสสิ โข อายสฺมา มหากสฺสโป… อโสฺสสิ โข อายสฺมา มหากจฺจาโน… อโสฺสสิ โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก … อโสฺสสิ โข

อายสฺมา มหากปฺปิโน... อโสฺสสิ โข อายสฺมา มหาจุนฺโท... อโสฺสสิ โข อายสฺมา อนุรุโทฺธ... อโสฺสสิ โข อายสฺมา เรวโต ... อโสฺสสิ โข อายสฺมา อุปาลิ... อโสฺสสิ โข อายสฺมา อานโนฺท... อโสฺสสิ โข อายสฺมา ราหุโล – ''เต กิร โกสมฺพกา ภิกฺขู ภณฺฑนการกา กลหการกา วิวาทการกา ภสฺสการกา สงฺเฆ อธิกรณการกา สาวตฺถึ อาคจฺฉนฺตี''ติฯ อถ โข อายสฺมา ราหุโล เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา ราหุโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''เต กิร, ภเนฺต, โกสมฺพกา ภิกฺขู ภณฺฑนการกา กลหการกา วิวาทการกา ภสฺสการกา สงฺเฆ อธิกรณการกา สาวตฺถึ อาคจฺฉนฺติฯ กถาหํ, ภเนฺต, เตสุ ภิกฺขูสุ ปฏิปชฺชามี''ติ? ''เตน หิ ตฺวํ, ราหุล, ยถา ธโมฺม ตถา ติฎฺฐาหี''ติฯ ''กถาหํ, ภเนฺต, ชาเนยฺยํ ธมฺมํ วา อธมฺมํ วา''ติ?

อฎฺฐารสหิ โข, ราหุล, วตฺถูหิ อธมฺมวาที ชานิตโพฺพฯ อิธ, ราหุล, ภิกฺขุ อธมฺมํ ธโมฺมติ ทีเปติ, ธมฺมํ อธโมฺมติ ทีเปติ; อวินยํ วินโยติ ทีเปติ, วินยํ อวินโยติ ทีเปติ; อภาสิตํ อลปิตํ ตถาคเตน ภาสิตํ ลปิตํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ, ภาสิตํ ลปิตํ ตถาคเตน อภาสิตํ อลปิตํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ; อนาจิณฺณํ ตถาคเตน อาจิณฺณํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ, อาจิณฺณํ ตถาคเตน อนาจิณฺณํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ; อปญฺญตฺตํ ตถาคเตน ปญฺญตฺตํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ, ปญฺญตฺตํ ตถาคเตน อปญฺญตฺตํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ; อนาปตฺตึ อาปตฺตีติ ทีเปติ, อาปตฺตึ อนาปตฺตีติ ทีเปติ; ลหุกํ อาปตฺตึ ครุกา อาปตฺตีติ ทีเปติ, ครุกํ อาปตฺตึ ลหุกา อาปตฺตีติ ทีเปติ; สาวเสสํ อาปตฺตึ อนวเสสา อาปตฺตีติ ทีเปติ, อนวเสสํ อาปตฺตึ สาวเสสา อาปตฺตีติ ทีเปติ; ทุฎฺฐุลฺลํ อาปตฺตึ อทุฎฺฐุลฺลา อาปตฺตีติ ทีเปติ, อทุฎฺฐุลฺลํ อาปตฺตึ ทุฎฺฐุลฺลา อาปตฺตีติ ทีเปติ – อิเมหิ โข, ราหุล, อฎฺฐารสหิ วตฺถูหิ อธมฺมวาที ชานิตโพฺพฯ

อฎฺฐารสหิ จ โข, ราหุล, วตฺถูหิ ธมฺมวาที ชานิตโพฺพฯ อิธ, ราหุล, ภิกฺขุ อธมฺมํ อธโมฺมติ ทีเปติ, ธมฺมํ ธโมฺมติ ทีเปติ; อวินยํ อวินโยติ ทีเปติ, วินยํ วินโยติ ทีเปติ; อภาสิตํ อลปิตํ ตถาคเตน อภาสิตํ อลปิตํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ, ภาสิตํ ลปิตํ ตถาคเตน ภาสิตํ ลปิตํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ; อนาจิณฺณํตถาคเตน อนาจิณฺณํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ, อาจิณฺณํ ตถาคเตน อาจิณฺณํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ; อปญฺญตฺตํ ตถาคเตน อปญฺญตฺตํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ, ปญฺญตฺตํ ตถาคเตน ปญฺญตฺตํ ตถาคเตนาติ ทีเปติ; อนาปตฺตึ อนาปตฺตีติ ทีเปติ, อาปตฺตึ อาปตฺตีติ ทีเปติ; ลหุกํ อาปตฺตึ ลหุกา อาปตฺตีติ ทีเปติ, ครุกํ อาปตฺตึ ครุกา อาปตฺตีติ ทีเปติ; สาวเสสํ อาปตฺตึ สาวเสสา อาปตฺตีติ ทีเปติ, อนวเสสํ อาปตฺตึ อนวเสสา อาปตฺตีติ ทีเปติ; ทุฎฺฐุลฺลํ อาปตฺตึ ทุฎฺฐุลฺลา อาปตฺตีติ ทีเปติ, อทุฎฺฐุลฺลํ อาปตฺตึ อทุฎฺฐุลฺลา อาปตฺตีติ ทีเปติ – อิเมหิ โข, ราหุล, อฎฺฐารสหิ วตฺถูหิ ธมฺมวาที ชานิตโพฺพติฯ

๔๗๐. อโสฺสสิ โข มหาปชาปติ [มหาปชาปตี (สี. สฺยา.)]โคตมี – ''เต กิร โกสมฺพกา ภิกฺขู ภณฺฑนการกา กลหการกา วิวาทการกา ภสฺสการกา สงฺเฆ อธิกรณการกาสาวตฺถึ อาคจฺฉนฺตี''ติฯ อถ โข มหาปชาปติ โคตมี เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฎฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข มหาปชาปติ โคตมี ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''เต กิร, ภเนฺต, โกสมฺพกา ภิกฺขู ภณฺฑนการกา กลหการกา วิวาทการกา ภสฺสการกา สงฺเฆ อธิกรณการกา สาวตฺถึ อาคจฺฉนฺติฯ กถาหํ, ภเนฺต, เตสุ ภิกฺขูสุ ปฎิปชฺชามี''ติ? ''เตน หิ ตฺวํ, โคตมิ, อุภยตฺถ ธมฺมํ สุณฯ อุภยตฺถ ธมฺมํ สุตฺวา เย ตตฺถ ภิกฺขู ธมฺมวาทิโน เตสํ ทิฎฺฐิญฺจ ขนฺติญฺจ รุจิญฺจ อา

ทายญฺจ โรเจหิฯ ยญฺจ กิญฺจิ ภิกฺขุนิสเงฺฆน ภิกฺขุสงฺฆโต ปจฺจาสีสิตพฺพํ สพฺพํ ตํ ธมฺมวาทิโตว ปจฺจาสีสิตพฺพ''นฺติฯ

๔๗๑. อโสฺสสิ โข อนาถปิณฺฑิโก คหปติ – ''เต กิร โกสมฺพกา ภิกฺขู ภณฺฑนการกา กลหการกา วิวาทการกา ภสฺสการกา สเงฺฆ อธิกรณการกา สาวตฺถึ อาคจฺฉนฺตี''ติฯ อถ โข อนาถปิณฺฑิโก คหปติ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อนาถปิณฺฑิโก คหปติ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''เต กิร, ภเนฺต, โกสมฺพกา ภิกฺขู ภณฺฑนการกา กลหการกา วิวาทการกา ภสฺสการกา สเงฺฆ อธิกรณการกา สาวตฺถึ อาคจฺฉนฺติฯ กถาหํ, ภเนฺต, เตสุ ภิกฺขูสุ ปฏิปชฺชามี''ติ? ''เตน หิ ตฺวํ, คหปติ, อุภยตฺถ ทานํ เทหิฯ อุภยตฺถ ทานํ ทตฺวา อุภยตฺถ ธมฺมํ สุณฯ อุภยตฺถ ธมฺมํ สุตฺวา เย ตตฺถ ภิกฺขู ธมฺมวาทิโน เตสํ ทิฎฺฐิญฺจ ขนฺติญฺจ รุจิญฺจ อาทายญฺจ โรเจหี''ติฯ

๔๗๒. อโสฺสสิ โข วิสาขา มิคารมาตา – ''เต กิร โกสมฺพกา ภิกฺขู ภณฺฑนการกา กลหการกา วิวาทการกา ภสฺสการกา สเงฺฆ อธิกรณการกา สาวตฺถึ อาคจฺฉนฺตี''ติ ฯ อถ โข วิสาขา มิคารมาตา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข วิสาขา มิคารมาตา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''เต กิร, ภเนฺต, โกสมฺพกา ภิกฺขู ภณฺฑนการกา กลหการกา วิวาทการกา ภสฺสการกา สเงฺฆ อธิกรณการกา สาวตฺถึ อาคจฺฉนฺติฯ กถาหํ, ภเนฺต, เตสุ ภิกฺขูสุ ปฏิปชฺชามี''ติ? ''เตน หิ ตฺวํ, วิสาเข, อุภยตฺถ ทานํ เทหิฯ อุภยตฺถ ทานํ ทตฺวา อุภยตฺถ ธมฺมํ สุณฯ อุภยตฺถ ธมฺมํ สุตฺวา เย ตตฺถ ภิกฺขู ธมฺมวาทิโน เตสํ ทิฎฺฐิญฺจ ขนฺติญฺจ รุจิญฺจ อาทายญฺจ โรเจหี''ติฯ

๔๗๓. อถ โข โกสมฺพกา ภิกฺขู อนุปุเพฺพน เยน สาวตฺถิ ตทวสรุํฯ อถ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''เต กิร, ภเนฺต, โกสมฺพกา ภิกฺขู ภณฺฑนการกา กลหการกา วิวาทการกา ภสฺสการกา สเงฺฆ อธิกรณการกา สาวตฺถึ อนุปฺปตฺตาฯ กถํ นุ โข, ภเนฺต, เตสุ ภิกฺขูสุ เสนาสเน [เสนาสเนสุ (ก.), เสนาสนํ (สฺยา.)]ปฏิปชฺชิตพฺพ''นฺติ? ''เตน หิ, สาริปุตฺต, วิวิตฺตํ เสนาสนํ ทาตพฺพ''นฺติฯ ''สเจ ปน, ภเนฺต, วิวิตฺตํ น โหติ, กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพ''นฺติ? ''เตน หิ, สาริปุตฺต, วิวิตฺตํ กตฺวาปิ ทาตพฺพํ, น เตฺววาหํ, สาริปุตฺต, เกนจิ ปริยาเยน วุฑฺฒตรสฺส ภิกฺขุโน เสนาสนํ ปฏิพาหิตพฺพนฺติ วทามิฯ โย ปฏิพาเหยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา''ติฯ

''อามิเส ปน, ภเนฺต, กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพ''นฺติ? ''อามิสํ โข, สาริปุตฺต, สเพฺพสํ สมกํ ภาเชตพฺพ''นฺติฯ

อฎฺฐารสวตฺถุกถา นิฎฺฐิตาฯ

๒๗๗. โอสารณานุชานนา

๔๗๔. อถโข ตสฺส อุกฺขิตฺตกสฺส ภิกฺขุโน ธมฺมญฺจ วินยญฺจ ปจฺจเวกฺขนฺตสฺส เอตทโหสิ – ''อาปตฺติ เอสา, เนสา อนาปตฺติฯ อาปโนฺนมฺหิ, นมฺหิ อนาปโนฺนฯ อุกฺขิโตฺตมฺหิ, นมฺหิ อนุกฺขิ

โตฯ ธมฺมิเกนมฺหิ กเมฺมน อุกฺขิโตฺต อกุเปฺปน ฐานารเหนา’’ติฯ อถ โข โส อุกฺขิตฺตโก ภิกฺขุ เยน อุกฺขิตฺตานุวตฺตกา ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา อุกฺขิตฺตานุวตฺตเก ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘อาปตฺติ เอสา, อาวุโส; เนสา อนาปตฺติฯ อาปโนฺนมฺหิ, นมฺหิ อนาปโนฺนฯ อุกฺขิโตฺตมฺหิ, นมฺหิ อนุกฺขิโตฺตฯ ธมฺมิเกนมฺหิ กเมฺมน อุกฺขิโตฺต อกุเปฺปน ฐานารเหนฯ เอถ มํ อายสฺมโนฺต โอสาเรถา’’ติฯ อถ โข เต อุกฺขิตฺตานุวตฺตกา ภิกฺขู ตํ อุกฺขิตฺตกํ ภิกฺขุํ อาทาย เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘อยํ, ภเนฺต, อุกฺขิตฺตโก ภิกฺขุ เอวมาห – ‘อาปตฺติ เอสา , อาวุโส; เนสา อนาปตฺติฯ อาปโนฺนมฺหิ, นมฺหิ อนาปโนฺนฯ อุกฺขิโตฺตมฺหิ, นมฺหิ อนุกฺขิโตฺตฯ ธมฺมิเกนมฺหิ กเมฺมน อุกฺขิโตฺต อกุเปฺปน ฐานารเหนฯ เอถ มํ อายสฺมโนฺต โอสาเรถา’ติฯ กถํ นุ โข, ภเนฺต, ปฏิปชฺชิตพฺพ’’นฺติ? ‘‘อาปตฺติ เอสา, ภิกฺขเว; เนสา อนาปตฺติฯ อาปโนฺน เอโส ภิกฺขุ, เนโส ภิกฺขุ อนาปโนฺนฯ อุกฺขิโตฺต เอโส ภิกฺขุ, เนโส ภิกฺขุ อนุกฺขิโตฺต ฯ ธมฺมิเกน กเมฺมน อุกฺขิโตฺต อกุเปฺปน ฐานารเหนฯ ยโต จ โข โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อาปโนฺน จ อุกฺขิโตฺต จ ปสฺสติ จ, เตน หิ, ภิกฺขเว, ตํ ภิกฺขุํ โอสาเรถา’’ติฯ

โอสารณานุชานนา นิฏฺฐิตาฯ

๒๗๘. สงฺฆสามคฺคีกถา

๔๗๕. อถ โข เต อุกฺขิตฺตานุวตฺตกา ภิกฺขู ตํ อุกฺขิตฺตกํ ภิกฺขุํ โอสาเรตฺวา เยน อุเกฺขปกา ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิํสุ, อุปสงฺกมิตฺวา อุเกฺขปเก ภิกฺขู เอตทโวจุํ – ‘‘ยสฺมิํ, อาวุโส, วตฺถุสฺมิํ อโหสิ สงฺฆสฺส ภณฺฑนํ กลโห วิคฺคโห วิวาโท สงฺฆเภโท สงฺฆราชิ สงฺฆววตฺถานํ สงฺฆนานากรณํ , โส เอโส ภิกฺขุ อาปโนฺน จ อุกฺขิโตฺต จ ปสฺสิ [ปสฺสี (อิติปิ)] จ โอสาริโต จฯ หนฺท มยํ, อาวุโส, ตสฺส วตฺถุสฺส วูปสมาย สงฺฆสามคฺคิํ กโรมา’’ติฯ

อถ โข เต อุเกฺขปกา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘เต, ภเนฺต, อุกฺขิตฺตานุวตฺตกา ภิกฺขู เอวมาหํสุ – ‘ยสฺมิํ, อาวุโส, วตฺถุสฺมิํ อโหสิ สงฺฆสฺส ภณฺฑนํ กลโห วิคฺคโห วิวาโท สงฺฆเภโท สงฺฆราชิ สงฺฆววตฺถานํ สงฺฆนานากรณํ, โส เอโส ภิกฺขุ อาปโนฺน จ อุกฺขิโตฺต จ ปสฺสิ จ โอสาริโต จฯ หนฺท มยํ, อาวุโส, ตสฺส วตฺถุสฺส วูปสมาย สงฺฆสามคฺคิํ กโรมา’ติฯ กถํ นุ โข, ภเนฺต, ปฏิปชฺชิตพฺพ’’นฺติ? ยโต จ โข โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อาปโนฺน จ อุกฺขิโตฺต จ ปสฺสิ จ โอสาริโต จ, เตน หิ, ภิกฺขเว, สโงฺฆ ตสฺส วตฺถุสฺส วูปสมาย สงฺฆสามคฺคิํ กโรตุฯ เอวญฺจ ปน, ภิกฺขเว, กาตพฺพาฯ สเพฺพเหว เอกชฺฌํ สนฺนิปติตพฺพํ คิลาเนหิ จ อคิลาเนหิ จฯ น เกหิจิ ฉโนฺท ทาตโพฺพฯ สนฺนิปติตฺวา พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา ปฏิพเลน สโงฺฆ ญาเปตโพฺพ –

‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สโงฺฆฯ ยสฺมิํ วตฺถุสฺมิํ อโหสิ สงฺฆสฺส ภณฺฑนํ กลโห วิคฺคโห วิวาโท สงฺฆเภโท สงฺฆราชิ สงฺฆววตฺถานํ สงฺฆนานากรณํ, โส เอโส ภิกฺขุ อาปโนฺน จ อุกฺขิโตฺต จ ปสฺสิ จ โอสาริโต จฯ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ ตสฺส วตฺถุสฺส วูปสมาย สงฺฆสามคฺคิํ กเรยฺยฯ เอสา ญตฺติฯ

‘‘สุณาตุ เม, ภนฺเต, สงฺโฆฯ ยสฺมึ วตฺถุสฺมึ อโหสิ สงฺฆสฺส ภณฺฑนํ กลโห วิคฺคโห วิวาโท สงฺฆเภโท สงฺฆราชิ สงฺฆววตฺถานํ สงฺฆนานากรณํ, โส เอโส ภิกฺขุ อาปนฺโน จ อุกฺขิตฺโต จ ปสฺสิ จ โอสาริโต จฯ สงฺโฆ ตสฺส วตฺถุสฺส วูปสมาย สงฺฆสามคฺคึ กโรติฯ ยสฺสายสฺมโต ขมติ ตสฺส วตฺถุสฺส วูปสมาย สงฺฆสามคฺคิยา กรณํ, โส ตุณฺหสฺส, ยสฺส นกฺขมติ โส ภาเสยฺยฯ

‘‘กตา สงฺเฆน ตสฺส วตฺถุสฺส วูปสมาย สงฺฆสามคฺคีฯ นิหโต สงฺฆเภโท, นิหตา สงฺฆราชิ, นิหตํ สงฺฆววตฺถานํ, นิหตํ สงฺฆนานากรณํฯ ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามี’’ติฯ

ตาวเทว อุโปสโถ กาตพฺโพ, ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตพฺพนฺติฯ

สงฺฆสามคฺคีกถา นิฏฺฐิตาฯ

๒๗๙. อุปาลิสงฺฆสามคฺคีปุจฺฉา

๔๗๖. อถโข อายสฺมา อุปาลิ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อุปาลิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ยสฺมึ, ภนฺเต, วตฺถุสฺมึ โหติ สงฺฆสฺส ภณฺฑนํ กลโห วิคฺคโห วิวาโท สงฺฆเภโท สงฺฆราชิ สงฺฆววตฺถานํ สงฺฆนานากรณํ, สงฺโฆ ตํ วตฺถุํ อวินิจฺฉินิตฺวา อมูลา มูลํ คนฺตฺวา สงฺฆสามคฺคึ กโรติ, ธมฺมิกา นุ โข สา, ภนฺเต, สงฺฆสามคฺคี’’ติ? ‘‘ยสฺมึ , อุปาลิ, วตฺถุสฺมึ โหติ สงฺฆสฺส ภณฺฑนํ กลโห วิคฺคโห วิวาโท สงฺฆเภโท สงฺฆราชิ สงฺฆววตฺถานํ สงฺฆนานากรณํ, สงฺโฆ ตํ วตฺถุํ อวินิจฺฉินิตฺวา อมูลา มูลํ คนฺตฺวา สงฺฆสามคฺคึ กโรติ, อธมฺมิกา สา, อุปาลิ, สงฺฆสามคฺคี’’ติฯ

‘‘ยสฺมึ ปน, ภนฺเต, วตฺถุสฺมึ โหติ สงฺฆสฺส ภณฺฑนํ กลโห วิคฺคโห วิวาโท สงฺฆเภโท สงฺฆราชิ สงฺฆววตฺถานํ สงฺฆนานากรณํ, สงฺโฆ ตํ วตฺถุํ วินิจฺฉินิตฺวา มูลา มูลํ คนฺตฺวา สงฺฆสามคฺคึ กโรติ, ธมฺมิกา นุ โข สา, ภนฺเต, สงฺฆสามคฺคี’’ติ? ‘‘ยสฺมึ, อุปาลิ, วตฺถุสฺมึ โหติ สงฺฆสฺส ภณฺฑนํ กลโห วิคฺคโห วิวาโท สงฺฆเภโท สงฺฆราชิ สงฺฆววตฺถานํ สงฺฆนานากรณํ, สงฺโฆ ตํ วตฺถุํ วินิจฺฉินิตฺวา มูลา มูลํ คนฺตฺวา สงฺฆสามคฺคึ กโรติ, ธมฺมิกา สา, อุปาลิ, สงฺฆสามคฺคี’’ติฯ

‘‘กติ นุ โข, ภนฺเต, สงฺฆสามคฺคิโย’’ติ? ‘‘เทฺวมา, อุปาลิ, สงฺฆสามคฺคิโย – อตฺถุปาลิ, สงฺฆสามคฺคี อตฺถาเปตา พฺยญฺชนุเปตา; อตฺถุปาลิ, สงฺฆสามคฺคี อตฺถุเปตา จ พฺยญฺชนุเปตา จฯ กตมา จ, อุปาลิ, สงฺฆสามคฺคี อตฺถาเปตา พฺยญฺชนุเปตา? ยสฺมึ, อุปาลิ, วตฺถุสฺมึ โหติ สงฺฆสฺส ภณฺฑนํ กลโห วิคฺคโห วิวาโท สงฺฆเภโท สงฺฆราชิ สงฺฆววตฺถานํ สงฺฆนานากรณํ, สงฺโฆ ตํ วตฺถุํ อวินิจฺฉินิตฺวา อมูลา มูลํ คนฺตฺวา สงฺฆสามคฺคึ กโรติ, อยํ วุจฺจติ, อุปาลิ, สงฺฆสามคฺคี อตฺถาเปตา พฺยญฺชนุเปตาฯ กตมา จ, อุปาลิ, สงฺฆสามคฺคี อตฺถุเปตา จ พฺยญฺชนุเปตา จ? ยสฺมึ, อุปาลิ, วตฺถุสฺมึ โหติ สงฺฆสฺส ภณฺฑนํ กลโห วิคฺคโห วิวาโท สงฺฆเภโท สงฺฆราชิ สงฺฆววตฺถานํ สงฺฆนานากรณํ, สงฺโฆ ตํ วตฺถุํ วินิจฺฉินิตฺวา มูลา มูลํ คนฺตฺวา สงฺฆสามคฺคึ กโรติ, อยํ วุจฺจติ, อุปาลิ, สงฺฆสามคฺคี อตฺถุเปตา จ พฺยญฺชนุเปตา จฯ อิมา โข, อุปาลิ, เทฺว สงฺฆสามคฺคิโย’’ติฯ

๔๗๗. อถโข อายสฺมา อุปาลิ อุฏฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวา ภควนฺตํ คาถาย อชฺฌภาสิ –

‘‘สงฺฆสฺสกิจฺจสุ จ มนฺตนาสุ จ;
อเตฺถสุ ชาเตสุ วินิจฺฉเยสุ จ;
กถํปกาโรธ นโร มหตฺถิโก;
ภิกฺขุ กถํ โหติธ ปคฺคหารโหติฯ

‘‘อนานุวโชฺชปฐเมน สีลโต;
อเวกฺขิตาจาโร สุสํวุตินฺทฺริโย;
ปจฺจตฺถิกา นูปวทนฺติ ธมฺมโต;
น หิสฺส ตํ โหติ วเทยฺยุ เยน นํฯ

‘‘โส ตาทิโส สีลวิสุทฺธิยา ฐิโต;
วิสารโท โหติ วิสยฺห ภาสติ;
นจฺฉมฺภติ ปริสคโต น เวธติ;
อตฺถํ น หาเปติ อนุยฺยุตํ ภณํฯ

‘‘ตเถว ปญฺหํ ปริสาสุ ปุจฺฉิโต;
น เจว ปชฺฌายติ น มงฺกุ โหติ;
โส กาลาคตํ พฺยากรณารหํ วโจ;
รเญฺชติ วิญฺญูปริสํ วิจกฺขโณฯ

‘‘สคารโว วุฑฺฒตเรสุ ภิกฺขุสุ;
อาเจรกมฺหิ จ สเก วิสารโท;
อลํ ปเมตุํ ปคุโณ กเถตเว;
ปจฺจตฺถิกานญฺจ วิรทฺธิโกวิโทฯ

‘‘ปจฺจตฺถิกาเยน วชนฺติ นิคฺคหํ;
มหาชโน สญฺญปนญฺจ คจฺฉติ;
สกญฺจอาทายมยํ น ริญฺจติ;
วิยากรํ [โส พฺยากรํ (สี.), เวยฺยากรํ (สฺยา.)]ปญฺหมนูปฆาติกํฯ

‘‘ทูเตยฺยกเมฺมสุ อลํ สมุคฺคโห;
สงฺฆสฺส กิจฺจสุ จ อาหุ นํ ยถา;
กรํ วโจ ภิกฺขุคเณน เปสิโต;
อหํ กโรมีติ น เตน มญฺญติฯ

‘‘อาปชฺชติ ยาวตเกสุ วตฺถุสุ;
อาปตฺติยา โหติ ยถา จ วุฎฺฐิติ;
เอเต วิภงฺคา อุภยสฺส สฺวาคตา;
อาปตฺติ วุฎฺฐานปทสฺส โกวิโทฯ

‘‘นิสฺสารณํ คจฺฉติ ยานิ จาจรํ;

นิสฺสาริโต โหติ ยถา จ วตฺตนา [วตฺถุนา (สี. สฺยา.)];
โอสารณํ ตํวุสิตสฺส ชนฺตุโน;
เอตมฺปิ ชานาติ วิภงฺคโกวิโทฯ

‘‘สคารโว วุฑฺฒตเรสุ ภิกฺขุสุ;
นเวสุ เถเรสุ จ มชฺฌิเมสุ จ;
มหาชนสฺสตฺถจโรธ ปณฺฑิโต;
โส ตาทิโส ภิกฺขุ อิธ ปคฺคหารโห’’ติฯ

อุปาลิสงฺฆสามคฺคีปุจฺฉา นิฏฺฐิตาฯ

โกสมฺพกกฺขนฺธโก ทสโมฯ

๒๘๐. ตสฺสุทฺทานํ

โกสมฺพิยํ ชินวโร, วิวาทาปตฺติทสฺสเน;
นุกฺขิเปยฺย ยสฺมิํ ตสฺมิํ, สทฺธายาปตฺติ เทสเยฯ

อโนฺตสีมายํ ตเตฺถว, พาลกเญฺจว วํสทา;
ปาลิเลยฺยา จ สาวตฺถิ, สาริปุโตฺต จ โกลิโตฯ

มหากสฺสปกจฺจานา, โกฏฺฐิโก กปฺปิเนน จ;
มหาจุโนฺท จ อนุรุโทฺธ, เรวโต อุปาลิ จุโภฯ

อานโนฺทราหุโล เจว, โคตมีนาถปิณฺฑิโก;
เสนาสนํ วิวิตฺตญฺจ, อามิสํ สมกมฺปิ จฯ

น เกหิ ฉโนฺท ทาตโพฺพ, อุปาลิปริปุจฺฉิโต;
อนานุวโชฺช สีเลน, สามคฺคี ชินสาสเนติฯ

โกสมฺพกกฺขนฺธโก นิฏฺฐิโตฯ

มหาวคฺคปาฬิ นิฏฺฐิตาฯ